

จุฬสารวิชาการ

วิทยาลัยวิชาการศึกษา

ฉบับที่ 2 ปีที่ 2

กรกฎาคม 2530

"การศึกษาเรื่องท้องถิ่น"

MONOGRAPH

การวิเคราะห์ลักษณะพื้นฐานของกบฏชาวนา

กาญจนา แก้วเทพ *

บทความนี้เป็นการสรุปแนวความคิดสำคัญ ๆ จากหนังสือ Elementary Aspects of Peasant Insurgency in Colonial India ของ Ranajit Guha (1) เนื้อหาส่วนใหญ่ของหนังสือเป็นการวิเคราะห์กบฏชาวนาในอินเดียที่เกิดขึ้นในช่วงที่อินเดียตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1783-1900 (ในระหว่าง 117 ปีนั้นมีกบฏชาวนาเกิดขึ้น ถึง 110 ครั้ง) ถึงแม้ว่าหนังสือเล่มนี้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับกบฏชาวนา หากทว่าก็มีลักษณะที่แตกต่างจากหนังสือเล่มอื่น ๆ ที่เขียนถึงกบฏชาวนามาก่อนหน้านั้นในหลายประการ กล่าวคือ ประการแรก หนังสือที่เกี่ยวกับกบฏชาวนามีอยู่โดยทั่วไป มักจะเป็นการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ได้มีการกบฏเกิดขึ้น หรืออาจจะมีการศึกษาเปรียบเทียบกันอยู่บ้างในบางแง่มุม ซึ่งก็มีข้อดี คือ เป็นการให้ข้อมูลและรายละเอียดเกี่ยวกับการกบฏในแต่ละครั้งสำหรับในหนังสือเล่มนี้ กูฮา (Guha) ผู้เขียนได้วางเป้าหมายไว้ว่า จากจำนวนกบฏที่เกิดขึ้นถึง 110 ครั้ง ในช่วงระยะเวลา 117 ปี นั้น ผู้เขียนจะพยายามวิเคราะห์แนวคิดโดยทั่วไป และรูปแบบรวมที่ปรากฏอยู่ในสำนักของฝ่ายกบฏชาวนา ในส่วนที่เกี่ยวกับแนวความคิดโดยทั่วไปนั้น ก็ได้แก่ ความเป็นอธิปไตย ความสมัวเสมอและตรรกะของการกบฏ เป็นต้น ส่วนรูปแบบรวมนั้น ได้แก่ วิธีการ และการแสดงออกของฝ่ายกบฏ การใช้สัญลักษณ์ และสัญญาณ รูปแบบสมานฉันท์ เป็นต้น โดยที่ผู้เขียนได้เรียกแนวความคิดโดยทั่วไป และรูปแบบรวม ดังกล่าวน่าเป็น ลักษณะพื้นฐาน ที่จะพบเห็นได้ในการเกิดกบฏชาวนาทุกครั้ง ไม่ว่าจะเป็นการกบฏที่เกิดขึ้นเมื่อใด ที่ไหน ก็ตาม และได้ขอเสนอว่า สำหรับผู้ที่ทำการศึกษาเรื่องการเคลื่อนไหวของชนชั้นชาวนา หรือ บรรดาชนชั้นที่เป็นรองในสังคม (subaltern class) จะสามารถนำลักษณะพื้นฐานดังกล่าวมาเป็นเกณฑ์ในการวิเคราะห์การเคลื่อนไหวชาวนาในที่อื่น ๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันให้มีความกว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อไปได้

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความแตกต่างประการที่สอง ไคแก่ ความแตกต่างที่เกิดมาจากจุดยืนและทัศนะ
ของนักศึกษา ซึ่งมีส่วนไปกำหนดวิธีการมองและวิธีการวิเคราะห์ปัญหา สำหรับผู้มีทัศนะการ
ศึกษาปัญหาชาวนาแบบจากเบื้องบน (elitist) พวกนี้จะไม่สามารถเข้าใจได้ว่า
เหตุใดชาวนาที่มีลักษณะยอมจำนนและยอมอยู่ใต้อาณัติของผู้มีอำนาจอยู่เสมอมานั้น เมื่อ
ถึงวันคืนวันหนึ่ง บรรดาชาวนาเหล่านั้นก็ได้ลุกขึ้นมาแสดงความโกรธแค้นอย่างไม่อาจ
จะคาดคิดมาก่อนได้ ด้วยความไม่สามารถจะเข้าใจได้จึงกล่าว แนวทางการศึกษาแบบ
เบื้องบน จึงได้สร้างทฤษฎี "การรวมหัวลมกลางรัฐบาล" (Conspiracy theory)
โดยวิเคราะห์ว่า กบฏชาวนานั้นเกิดขึ้นเนื่องจากมีชนกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งตั้งตัวเป็นหัวหน้า
ทำการใช้อุบายหลอกลวงชาวนาที่โง่เขลาเบาปัญญาให้เกิดการลุกฮือ หรือมีฉันทันบรรดา
ชาวนาที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์เหล่านี้ ก็อาจจะตกเป็นเครื่องมือของชนชั้นสูงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่
มีความต้องการจะโค่นล้มอำนาจของกลุ่มอื่น ๆ ในบางกรณี เมื่อเราอ่านบันทึกของผู้ที่มี
ทัศนะแบบเบื้องบนที่เล่าถึงเหตุการณ์การเกิดกบฏ ก็จะเห็นว่า พวกเขาได้มองเห็นแต่ความ
ป่าเถื่อน ความรุนแรง ความไร้เหตุผลและการกระทำที่ละเมิดกฎหมายบ้านเมืองของฝ่าย
กบฏ พร้อม ๆ กับที่ยกย่องการกระทำของฝ่ายปกครอง จากลักษณะดังที่กล่าวมานี้ จุดยืน
และทัศนะของผู้เขียนหนังสือเล่มนี้จะมีความแตกต่างออกไปโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ จะเป็น
การมองจากเบื้องล่าง มองจากวิถีคิดของคนที่อยู่ในชนชั้นที่เป็นรองในสังคมขึ้นมา โดยที่
มีความเชื่อพื้นฐานว่า อันที่จริงแล้วสังคมมิได้มีความสงบสุขสันติ มิได้มีการประสานปรอง
ดองกันระหว่างชนชั้นหลัก (dominant class) กับชนชั้นที่เป็นรอง ดังภาพที่พวกชนชั้นสูง
พยายามวาดขึ้นมา ความจริงแล้ว ได้มีความขัดแย้งเกิดขึ้นในสังคมอยู่ตลอดเวลา หากทว่า
ได้มีการบรรดาพวกพิธีกรรม ลัทธิความเชื่อ และอุดมการณ์ต่าง ๆ ในสังคมที่ช่วยธำรงรักษา
ระดับของความขัดแย้งนี้ให้อยู่ในลักษณะของความขัดแย้งที่ไม่เป็นปฏิปักษ์ (Non -
antagonistic contradiction) และอยู่ในระดับที่ไม่ปะทุออกมาเท่านั้น ทัศนะจาก
เบื้องล่างนี้จะพิจารณาว่า การเกิดกบฏชาวนานั้นเป็นไปอย่างมีหลักตรรกะของตัวเอง
และบรรดาตัวชาวนาที่เข้าร่วมการกบฏนั้น ต่างก็ได้แสดงออกถึงเจเนอรัลของตนเองใน
ฐานะที่เป็นองค์ประธานในประวัติศาสตร์ (historical subject) (ถึงแม้จะไม่ใช่
ทุกคนก็ตาม)

ความแตกต่างประการสุดท้าย ได้แก่ ความแตกต่างระหว่างทัศนะของผู้เขียน
หนังสือเล่มนี้กับแนวการวิเคราะห์ที่ใช้กรอบเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเข้า
ไปจับ กรณีกับภูษานาที่เคยมีมาในอดีต และเมื่อใช้กรอบการวิเคราะห์ดังกล่าวแล้ว
มักจะได้อธิบายว่า กบฏชวานานั้นไม่จัดเข้าในประเภทของการเคลื่อนไหวทางการเมือง
เพราะเป็นการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน ดำเนินไปเองตามยถากรรม ขาดการนำ
ที่มีจิตสำนึก ขาดเป้าหมายที่ชัดเจน และขาดโครงการที่แน่นอน กบฏดังกล่าวนี้
กูหะ ได้กล่าวอ้างถ้อยคำของ กรามสกี (Gramsci) ว่า ถ้าหากเกณฑ์ที่เราใช้
วัดลักษณะทางการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวหนึ่ง ๆ คือ การนำที่มีจิตสำนึกแล้ว กบฏ
ชวานาในอดีต (ก่อนหน้าที่จะได้รับการนำจากขบวนการชาตินิยมหรือขบวนการสังคมนิยม
คอมมิวนิสต์) ก็ได้มีองค์ประกอบของการนำที่มีจิตสำนึกอยู่แล้ว เพียงแต่การนำนั้น
ประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหลาย ๆ ตัว และไม่มีตัวใดตัวหนึ่งมีลักษณะเด่นเป็นพิเศษ
มา นอกจากนั้น หากว่าเราได้ขยายความหมายของคำว่า "ลักษณะทางการเมือง"
ออกไปให้กว้างขวางขึ้นว่า หมายถึง "ความสัมพันธ์ทางอำนาจ" ซึ่งแต่เดิมความสัมพันธ์
ทางอำนาจระหว่างผู้ปกครองกับชนชั้นชวานา จะมีลักษณะแบบครอบงำ-ขึ้นต่อ (dominance
subordination) เราก็จะมองเห็นได้ว่า การเคลื่อนไหวของกบฏชวานานั้น มีเป้าหมาย
ทางการเมืองที่ชัดเจน คือต้องการจะมีความสัมพันธ์ทางอำนาจในอีกรูปแบบหนึ่ง ที่แตกต่าง
ไปจากแบบเดิม เช่น มีกษัตริย์ที่มาจากชวานา มีลำดับชั้นทางอำนาจที่แน่นอนรูปแบบหนึ่ง
เป็นต้น ฉะนั้น ผลกระทบจากกบฏชวานา ถึงแม้จะไม่ส่งผลสะเทือนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
โครงสร้างสังคมอย่างพลิกฟ้าคว่ำแผ่นดิน แต่ก็บีบบังคับโดยทางอ้อมให้ฝ่ายผู้ปกครองต้อง
ดำเนินมาตรการปฏิรูปต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการรณรงค์ให้ความสงบสุขคืนกลับมา
ปรับปรุงมาตรการทางด้านวัฒนธรรม ลดอัตราการเก็บภาษีหรืออื่น ๆ ก็ตาม

อนึ่ง กูหะ ได้ให้ความกระจ่างต่อสภาพความเป็นจริงในกรณีลัทธิธาลาอาณานิคม
ได้ขยายตัวเข้าไปในอินเดียว่า เมื่อลัทธิอาณานิคมรุกรานเข้าไปในชนบทของอินเดียขึ้น
ถึงแม้ว่าระบบแบบใหม่นี้จะได้ทำลายวัฒนธรรมและกลไกดั้งเดิมต่าง ๆ ลง แต่ความมิได้ก่อให้เกิด

เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างดั้งเดิมอย่างแท้จริง ลัทธิอาณานิคมได้เลือกทำลายแต่เฉพาะบางส่วนที่เป็นอุปสรรคเท่านั้น และได้เก็บรักษาโครงสร้างเดิมที่เอื้ออำนวยประโยชน์ให้แก่ตน โดยได้พยายามปรับใช้โครงสร้างเก่าใหม่มาใช้จนใหม่มากที่สุด ดังนั้น ในขณะที่อาจจะมีการเปลี่ยนตัวเจ้าที่ดินและเปลี่ยนวิธีการแสวงหาผลประโยชน์ของเจ้าที่ดินใหม่มาเป็นแบบใหม่ แต่ก็ยังคงรักษาระบบอำนาจในการลงโทษให้อยู่ในมือของเจ้าที่ดินท้องถิ่นดั้งเดิม รวมทั้งยังได้มีการรื้อฟื้นระบบเจ้าที่ดินแบบใหม่ให้กลับมาเฟื่องฟู และส่งผลกระทบต่อทางลบต่อชีวิตชาวนาอย่างลึกซึ้งรุนแรง อย่างไรก็ตาม กูทะเลก็ได้ยืนยันสรุปผลการศึกษากบฏชาวนาในช่วงตกเป็นอาณานิคมนี้ว่า มิใช่ปัญหาชาตินิยมและปัญหาการเกษตรเท่านั้นที่เป็นสาเหตุของการกบฏ และการกบฏบางครั้งนั้นไดก่อตัวขึ้นมากอนหน้าที่จะมีขบวนการจากภายนอกเข้าไปมีอิทธิพลด้วยซ้ำไป

บรรดาลักษณะพื้นฐานที่กูทะเลได้เลือกมาศึกษาอย่างละเอียดในหนังสือเล่มนี้

ได้แก่ การปฏิเสธ (negation) ความคลุมเครือ (ambiguity) แบบวิธี (modality) สมานฉันท์ (solidarity) การเผยแพร่ถ่ายทอด (transmission) และ อาณาเขต (territoriality) จากนั้นเราจะพิจารณารายละเอียดของแต่ละตัวแปร

การปฏิเสธ (negation)

ลักษณะพื้นฐานที่สำคัญที่สุดของกบฏชาวนาทุกครั้ง คือ ลักษณะการปฏิเสธสิ่งที่เคยเป็นอยู่หรือสภาพของสังคม วัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ ลักษณะการปฏิเสธดังกล่าวนี้จะประกอบไปด้วยลักษณะย่อย ๆ ที่เกาะเกี่ยวรวมหมู่อยู่รอบ ๆ ลักษณะการปฏิเสธ ลักษณะย่อยตัวแรกได้แก่ ปัญหาเรื่อง "เอกลักษณ์" (identity) ซึ่งหมายถึงการรับรู้และรู้จักตัวเอง ในยามปกติ ชาวนาจะรู้จักตัวเองโดยวัฏระยะทางทางด้านความมั่งคั่ง สถานภาพ และ วัฒนธรรม กับคนชั้นชนอื่น ๆ ในสังคม และจะรับรู้วัฏระยะทางดังกล่าวนี้เป็นไปตาม ธรรมเนียมชาติ นอกจากนั้น สังคมยังจะทำการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ที่แน่นอนระหว่างชาวนากับชนชั้นสูงเอาไว้เลย รูปแบบความสัมพันธ์พื้นฐานและจำเป็นที่สุดสำหรับสังคมกักตึกนี้ ก็คือ

ชวานาจะต้องมีความจงรักภักดีและอุทิศกายถวายตนต่อเจ้านายของตน ปฏิบัติการหลาย
 อย่างในสังคม เช่น การเล่นกีฬาประมวราเพื่อยกย่องคนที่มีความจงรักภักดี การ
 ประกอบพิธีกรรมบูชาวีรบุรุษแห่งความจงรักภักดี ฯลฯ จะดำเนินไปเพื่อตอกย้ำจิตสำนึก
 ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ขณะที่เกิดการกบฏนั้น การต่อต้านผู้มีอำนาจก็มาจากแหล่งสำนึก
 เดียวกันนี้เอง กล่าวคือ ชวานาที่กบฏจะทำการปฏิเสธเอกลักษณ์แบบที่สังคมกำหนดมาให้
 ปฏิเสธจิตสำนึกแห่งความจงรักภักดีที่สังคมระบุมาให้ (แม้ว่า จิตสำนึกกบฏที่เกิดขึ้นนั้น
 จะเป็นเพียงแสงเรือง ๆ ของสิ่งที่เรียกว่า จิตสำนึกทางชนชั้น "ตามความหมายที่เคร่ง
 ครัดก็ตาม) แต่ในหลายกรณี เราจะยังพบลักษณะจิตสำนึกปฏิเสธในเชิงนิเสธ (negative
 consciousness) กล่าวคือ ชวานาที่กบฏจะสนใจเอกลักษณ์ของฝ่ายตรงข้ามมากกว่า
 เอกลักษณ์ของตนเอง หมายความว่า เมื่อชวานาปฏิเสธเอกลักษณ์แบบผู้จงรักภักดีแล้ว
 ก็มีใคแสวงหาเอกลักษณ์แบบใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม แต่ที่ใคถือเอา เอกลักษณ์ของฝ่าย
 ตรงข้ามนั้นเองเป็นเอกลักษณ์ ใหม่ของตน คือ กล่าวโดยสรุปก็คือ ต้องการเปลี่ยนไปอยู่
 ในตำแหน่งฐานะของฝ่ายศัตรูนั่นเอง ฉะนั้น จึงยังมีใคมีการเปลี่ยนรูปแบบความสัมพันธ์
 ชั้นพื้นฐาน เพียงแต่เกิดการสลัดที่เปลี่ยนตำแหน่งผู้ครอบงำ-ผู้ขึ้นต่อเท่านั้น นอกนั้น
 ในกรณีกบฏชวานาส่วนใหญ่ เรายังจะพบเห็นลักษณะความแปลกแยกต่อ เอกลักษณ์ของตน
 (self - alienation) แม้ในยามที่ใคลุกขึ้นมาต่อต้านฝ่ายปกครองแล้วก็ตาม อาการ
 แปลกแยกดังกล่าว แสดงออกในการประกาศว่า การกบฏครั้งนี้ ๆ กระทำในนามของใค
 ส่วนใหญ่แล้วฝ่ายกบฏจะไม่ประกาศว่า การกบฏนั้นทำในนามของชนชั้นชวานาเอง แต่มักจะ
 อยู่ภายใต้นามของผู้ที่มีอำนาจเหนือชวานา เช่น กระทำในนามของพระเจ้าเป็นเจ้า หรือ
 พระเจ้าแผ่นดินองค์ใคองค์หนึ่ง โดยที่ชนชั้นชวานานั้นเป็นเพียงเครื่องมือที่ทำตามความ
 ประสงค์ของผู้มีอำนาจนั้นเท่านั้น

ลักษณะย่อยตัวต่อไปของการปฏิเสธที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเอกลักษณ์ คือ การจำแนก
แยกแยะ (discrimination) ซึ่งหมายถึง การจำแนกว่า ไคเป็นมิตร ไคเป็นศัตรู
 บางัน ชวานาที่กบฏมีระบบและมีเกณฑ์อะไรบางอย่าง ในการวิเคราะห์ เราอาจจะดูว่า
 ชวานาที่กบฏนั้นใคแสดงความก้าวร้าวต่อไค ต่อวัตถุอะไรบางอย่าง เช่น ในบางกรณี

กบฏชาวนาจะทำลายเครื่องจักรของนายทุน และทำร้ายพวกแรงงานรับจ้างที่มาจากต่าง
ถิ่นควยและในหลายกรณี กบฏชาวนาจะพุ่งเป้าความเคียดแค้นของตนไปยังกลุ่มภักดิ์
ทั้งกลุ่ม หรือทั้งชนชั้น โดยไม่จำแนกแยกตัวบุคคลที่ดีหรือเลวออกจากกัน หากว่าสังกัด
อยู่ในกลุ่มเดียวกัน นอกจากนั้น จากการวิเคราะห์เป้าหมายของการแสดงความก้าวร้าว
นี้ จะทำให้เราล่วงรู้ถึงมูลเหตุจูงใจทางด้านการเมือง หรือ เศรษฐกิจที่เป็นแรงผลักดัน
ให้ชาวนาลุกฮือขึ้นมาได้ เช่น การโจมตีเจ้าหน้าที่รัฐ (ซึ่งเป็นรูปแบบพื้นฐานที่สุดที่
ชาวนาสามารถรับรู้รัฐได้) หรือการทำลาย นายทุนเงินกู้อันชบพ ในบางกรณี หาก
ชาวนาได้รับรู้ถึงการรวมกลุ่มกันทางด้านผลประโยชน์ และอำนาจทางการเมือง เป้าหมาย
การทำลายล้างก็จะผนวกรวมกันไป ทั้งหมดนี้ การจำแนกแยกแยะนั้นจะขึ้นอยู่กับหลัก
2 ประการ คือ เงื่อนไขสภาพเป็นจริงในขณะนั้น และระดับจิตสำนึกของชาวนาที่กบฏ
ปรากฏการณ์อีกชนิดหนึ่ง ซึ่งมักจะเกิดขึ้นบ่อยอย่างเห็นได้ชัด คือ การขยายตัวของ
ใช้ความรุนแรงจากจุดหนึ่งขยายไปยังจุดอื่น ๆ ดังเช่นที่ ทรอตสกี ชานนามว่า
" คลื่นแห่งความเกลียดชังทางชนชั้น " ซึ่งพบได้เช่นกันในการลุกฮือของชาวนารัสเซีย
ในปี ค.ศ. 1905

ลักษณะย่อยประการสุดท้าย ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของการปฏิเสธ
ก็คือ ลักษณะการพลิกกลับ (reversal) ซึ่งหมายถึง การโค่นล้มสิ่งที่เคยอยู่เบื้องบนให้
ตกต่ำลงมา และยกสิ่งที่เคยอยู่เบื้องล่างให้สูงขึ้น (turning thing upside down)
ลักษณะพลิกกลับนี้จะพบเห็นได้ในการกบฏทุก ๆ ครั้ง (2)

ในส่วนที่เกี่ยวกับปัญหาการพลิกกลับนี้ อันที่จริงในทุก ๆ สังคมจะมีการอนุญาต
ให้มีการแสดงออกเพื่อปลดปล่อยความไม่พอใจของบรรดาผู้น้อยในสังคมในรูปแบบของการ
พลิกกลับนี้อยู่เสมอ โดยแสดงออกในรูปพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ เช่น งานคาร์นิวัลในยุโรป
โอกาสดังกล่าวนี้เป็นโอกาสพิเศษที่ปล่อยให้ผู้ที่มิฐานะคอยแสดงออกมาอย่างเต็มที่ภายใน
โครงสร้างของสังคม เช่น ไทคนไซแสดงเป็นเจ้านาย ผู้หญิงแสดงเป็นผู้ชาย เด็กเป็น
ผู้ใหญ่ เป็นต้น แต่การพลิกกลับแบบในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ตามปกติแล้ว จะไม่เป็นการ
ทำลายโครงสร้างสังคมเดิม ในทางกลับกัน กลับทำหน้าที่คำจุนสภาพที่เป็นอยู่ เพราะ

การพลิกกลับไปรูปแบบที่กำหนดให้ดังกล่าว จะทำหน้าที่เปรียบเสมือนลิ้นปิดเปิดเพื่อรักษาความปลอดภัย (safety value) ของสังคมส่วนใหญ่ อย่างไรก็ตาม กุฑะ ได้แสดงการวิเคราะห์ให้เห็นว่า มีโอกาสเป็นไปได้เช่นเดียวกันที่จะมีการปรับสวิตช์ จากกฎแบบล่อเลียนใหม่มาเป็นกฎแบบของจริง เปลี่ยนจากการแสดงในงานเลี้ยงฉลองมาเป็นการลุกซื้อจริง ๆ ดังเช่นที่ผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่า มีการกบฏชวานาในอดีตหลายต่อหลายครั้งที่ปะทุขึ้นในวันที่มีการทำพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ

ลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่งของการทำพิธีกรรมในสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจที่ค่อนข้างหยุดนิ่ง มีระดับเทคโนโลยีต่ำ และมีวัฒนธรรมแบบยุคก่อนทุนนิยม ก็คือ การทำพิธีกรรมนั้นจะดำเนินไปตามวัฏจักรของชีวิต (เกิด-หนุ่มสาว-ครองเรือน-แก่-ตาย) วัฏจักรของฤดูกาล หรือวัฏจักรของการผลิต (ช่วงเพาะปลูก เก็บเกี่ยว ขาดแคลนรอคอย และเริ่มตนเพาะปลูกใหม่) ลักษณะดังกล่าวนี้ จึงดูเสมือนเป็นธรรมชาติ ของชีวิตทางวัตถุ สิ่งแวดล้อม และทางสังคม ในการนี้ศาสนาได้เข้ามามีบทบาทเสริมลักษณะที่ดูเหมือนเป็นไปตามธรรมชาติของพิธีกรรมเหล่านี้ ดังนั้นในทัศนะของชาวบ้าน จึงมีการรับรู้วัฏจักรดังกล่าวนี้ ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ได้ก็เพราะลักษณะขึ้น ๆ ลง ๆ นี้เอง (มีระยะกินอยู่อุดมสมบูรณ์ ก็ต้องมีระยะขาดแคลน) ด้วยเหตุนี้ การอนุญาตให้มีการพลิกกลับหัวกลับหาง จึงกลายเป็นช่วงจังหวะช่วงหนึ่ง ที่ทำหน้าที่เสมือนข้อต่อ เพื่อให้ทุกอย่างดำเนินไปอย่างต่อเนื่องได้ เปรียบเสมือนเส้นกราฟ ที่จะเป็นต้องมีช่วงขึ้นและช่วงลง เพื่อให้เส้นกราฟทั้งเส้นมีความต่อเนื่องกัน (หากปราศจากช่วงลง ช่วงขึ้นก็ไร้ความหมาย และเป็นไปไม่ได้) แนวความคิดการยอมรับการพลิกกลับให้วัฏจักรที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ดังกล่าว สืบทอดต่อเนื่องมาได้ จนถึงราวศตวรรษที่ 17 ในยุโรป จึงได้เกิดมีความคิดใหม่ขึ้นมา เกี่ยวกับการขึ้น ๆ ลง ๆ และการพลิกกลับนี้ว่า น่าจะให้การพลิกกลับนั้นมีลักษณะถาวรไปเลย มิใช่ลักษณะที่ชั่วคราวชั่วคราวดังที่เคยเป็นมาในอดีต ความแตกต่างระหว่างการผลิตที่กระทำในเวลาปกติและเวลาเกิดกบฏก็คือ การพลิกกลับในเวลาปกตินั้น เป็นเพียงการพลิกกลับในจินตนาการเท่านั้น ส่วนการกบฏนั้น ก็คือการพลิกกลับที่เกิดขึ้นในความเป็นจริงนั่นเอง

ลักษณะการพลิกกลับจะแสดงออกอย่างเห็นชัดเจนนที่สุดในมิติของวัฒนธรรม
ลักษณะวัฒนธรรมที่คึกคักที่เน้นความคิดเรื่องลำดับชั้นสูงชั้นต่ำในสังคมนั้น จะแสดงออก
ในความคิดเรื่องความยิ่งใหญ่ จากสิ่งที่สามารถมองเห็นได้ เช่น การแต่งกาย กิริยา
ท่าทาง (การก้มศีรษะ การคุกเข่า) และรูปแบบสัญลักษณ์ต่าง ๆ และจะมีการควบคุม
ทางด้านวัฒนธรรมอย่างเข้มงวด เช่น มีกฎระเบียบข้อบังคับอย่างชัดเจนที่ต้องปฏิบัติ
โดยเฉพาะการกระทำต่อหน้าสาธารณชน ในที่นี้ เราจะลองสำรวจ วิธีการใช้ภาษา
และวิธีการใช้ร่างกายดูเพื่อเป็นตัวอย่าง

นักสังคมวิทยาจำนวนมากได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของภาษา
สัญลักษณ์ เช่น Bourdieu ได้กล่าวถึงหน้าที่ของภาษาที่เป็นทางการ (official
language) ซึ่งทำหน้าที่สร้างแนวความคิด ภาพตัวแทน (representation)
ที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคม ให้แก่บรรดาสมาชิกในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความ
สัมพันธ์แบบเครือญาติ (พี่น้องทองเดียวกัน ตัดกันไม่ขาด) ความนึกคิดเกี่ยวกับศักดิ์ศรี
เกียรติยศ (ชาติเสือทองไวลาย ชาติชายทองไวชื่อ) ภาษาสัญลักษณ์ในสังคมจะเป็น
ตัวขีดเส้นรอบวงในความคิดของสมาชิก เพื่อที่จะบอกว่า อะไรบางอย่างที่เราจะคิดได้ และ
อะไรบางอย่างที่เราจะคิดไม่ได้ Durkheim จึงกล่าวว่า "ถ้อยคำเป็นวิธีการเข้าสู่
ความสัมพันธ์ของคนเรา" ในสังคมไทยหรืออินเดีย ผู้น้อยจะไม่มีวันเรียกชื่อผู้ที่มีฐานะ
สูงกว่าเฉย ๆ โดยปราศจากตำแหน่งทางสังคมของเขา (เช่น เราจะเรียกชื่อคุณลุง
ของเราด้วยตัวชื่อเฉย ๆ ว่า "(ลุง) พรอม" โดยไม่มีคำว่า "ลุง" อยู่ข้างหน้าไม่ได้)
คำว่า "ขาน้อย" ที่เป็นสรรพนามใช้แทนตัวนั้น ก็บ่งบอกถึงตำแหน่งฐานะที่อยู่ในความ
สัมพันธ์ของผู้พูดกับผู้รับฟังได้อย่างชัดเจน เรามีการบัญญัติคำศัพท์ที่มีลำดับชั้นในการเรียก
วัตถุสิ่งของที่เป็นของคนในลำดับชั้นต่าง ๆ กัน เช่น เราเรียกที่อยู่ของพระเจ้าแผ่นดิน
ว่า "วัง ปราสาท" เรียกที่อยู่ของคนรวยว่า "คฤหาสถ์" และเรียกที่อยู่ของคนจนว่า
"กระท่อม" ชื่อเรียกที่อยู่นี้จะสลับกันไม่ได้เลย และชื่อแต่ละชื่อบ่งบอกลำดับชั้นในตัวของมัน
เองอยู่แล้ว Ferguson สังเกตว่า ในอาหรับและกรีก มีการจัดลำดับชั้นภาษา
ทองถิ่นแต่ละแห่งว่ามีสูงมีต่ำ โดยที่ภาษาจะเป็นทั้งเครื่องแสดงความคุ้นเคยและแสดง

สถานภาพ⁽³⁾ และเนื่องจากความสำคัญของภาษาตัวเอง เราจึงได้เห็นวิธีการควบคุม
ลงโทษที่หนักมากสำหรับทำความผิด คือ การทำลายพวกอวัยวะที่ใช้ในการพูดสำหรับใน
สังคมที่มีการใช้อำนาจอย่างเข้มงวด (เช่น เอามะพร้าวทาวมายด์ปาก ลากลิ้นออกไป
ลับ) จากความสำคัญของภาษาอันเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมทางวัฒนธรรม จึงไม่น่า
แปลกใจเลยที่เราจะได้เห็นการต่อสู้ทางด้านภาษาในยามที่เกิดการกบฏขึ้นมา เช่น การ
ใช้ภาษาที่ก้าวร้าวในงานการนิวัต ตัวอย่างที่ดีที่สุด เห็นได้ชัดจากการปฏิวัติในฝรั่งเศส
ที่มีการโค่นล้มระบบภาษาเก่า และสร้างระบบภาษาใหม่ขึ้นมาใช้กัน

นอกเหนือไปจากการพูดแล้ว ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้องไปถึงภาษาเขียน เนื่อง
จากในอดีต การได้รับการศึกษาหมายถึงการอ่านออกเขียนได้ และถือเป็นเครื่องหมาย
แสดงอภิสิทธิ์ของชนชั้นสูงเท่านั้น ดังนั้น ชาวนาจึงมีความรู้สึกเป็นศัตรูกับภาษาเขียน
เพราะเห็นว่า การรู้หนังสือเป็นเครื่องหมายของการขูดรีดเอาเปรียบ มากกว่าจะช่วยให้
เพิ่มพูนสติปัญญา เวลาเกิดกบฏชาวนาหลายครั้ง จะมีการทำลายบันทึกหนังสือโดยถือว่าเป็น
ภาษาเขียนที่เป็นเครื่องมือเอาเปรียบชาวนา ในหลายแห่ง ชาวนาจะใช้วิธีการต่อสู้ด้วย
การเข้าถึงการศึกษาแบบอ่านเขียนและนำมาใช้ตอบโต้ ดังนั้นบรรดาเจ้าที่ดินและนายทุน
เงินกูในชนบทจึงไม่ชอบที่จะให้ชาวนารู้หนังสือ เพราะจะทำให้หัวทморูเทาหันตนเองมาก
ขึ้น

กูหะ ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจเกี่ยวกับความหมายของการเขียนในแต่ละยุค
สมัยว่า ในสังคมศักดินาหรือกึ่งศักดินานั้น การเขียนมิได้มีความหมายว่าเป็นเรื่องทางสังคม
เป็นเรื่องของการบอกข้อมูลข่าวสารดังเช่นในยุคปัจจุบัน แต่การเขียนเป็นเรื่องที่มีลักษณะ
กึ่งศาสนา กึ่งไสยศาสตร์ กล่าวคือ ไม่ใช่เรื่องของทักษะเท่านั้น หากแต่เป็นเรื่องของ
แรงศัลบันดาลใจ และเป็นการแสดงออกถึงอำนาจอีกด้วย เช่น การสักตัวเขียนที่เป็นคาถา
ลงบนตัวคน การเขียนบนผ้ายันต์ (และหากเราจำได้ว่า บัญญัติ 10 ประการที่พระผู้เป็น
เจ้าแสดงต่อโมเสสก็จารึกเป็นการเขียนเช่นกัน) ดังนั้นในกบฏชาวนาหลายครั้ง ฝ่ายกบฏ
ก็ได้้นำความศักดิ์สิทธิ์ของการเขียนมาเป็นประโยชน์ของฝ่ายตนเช่นกัน

นอกเหนือไปจากค่านการใช้ภาษาแล้ว การควบคุมทางด้านวัฒนธรรมยัง
อาจจะแสดงออกด้วยวิธีการอื่น ๆ เช่น การใช้ร่างกาย การก้มศีรษะเป็นเครื่องหมาย
ของผู้นอຍที่แสดงความเคารพต่อผู้ใหญ่ และชาวนาจะตองก้มหัวไมกตาเงยหน้าขึ้นสบตากับ
ผู้มีอำนาจ ด้วยเหตุฉะนี้ เหมา เจอ ตง จึงได้รายงานอากัฏกิริยาของชาวนาที่ลุกขึ้น
มาทอสูวา"ณ บัดนี้ พวกเขาชาวนาแห่งยูนาน ได้ยกศีรษะของพวกเขาเข้ามาแล้ว" นอกจาก
นั้น ระยะทางไกลไกลจากศูนย์กลางอำนาจก็เป็นเครื่องบอกถึงลำดับชั้นของอภิสิทธิ์ใน
สังคม ดังจะเห็นได้จากการจัดลำดับที่อย่างแน่นอนตายตัว สำหรับผู้ที่เข้าเฝ้าพระเจ้า
แผ่นดิน ระดับชั้นของการนั่งก็เช่นกัน หลักการโดยทั่วไปก็คือ ผู้นอຍจะตองไมนั่งอยู่ในที่
สูงกว่าผู้ใหญ่ ในส่วนที่เกี่ยวกับการใช้เครื่องแต่งกาย ธรรมเนียม ได้ตั้งข้อสังเกตว่า
"การใช้เครื่องแต่งกาย นั้นเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่เกี่ยวสำหรับการล่าแมกให้เห็นความ
แตกต่างในสังคม" การแต่งกาย เป็นการแสดงออกต่อสาธารณะถึง สถานภาพของบุคคล
และยังเป็นการ ควบคุมทางสังคม ด้วย ในอินเดีย จะมีการระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่า ชั้ววรรณะ
ใดจะใส่เสื้อผ้าแบบใด รวมไปถึงการใส่เครื่องประดับเพชรพลอย และการสวมรองเท้า
ด้วย ในสมัยโบราณ การใส่มาเป็นสัญลักษณ์ของคนรวย เพราะพระเจ้าแผ่นดินและ
คนรวยเท่านั้นที่จะอยู่บนหลังม้า เช่นเดียวกับขนาดและความยิ่งใหญ่ของบ้านเรือนจะบ่งบอก
ถึงอำนาจของผู้นำท้องถิ่นในชนบทตั้งที่ใดกล่าวมาแล้ว

บรรดาวัฒนธรรมทั้งหลายเหล่านี้จะถูกทำลายลงในทุกครั้งที่เกิดกบฏ และใน
การวิเคราะห์การลุกฮือของชาวนานั้น จึงไม่น่าแปลกใจเลยที่เราจะพบการฝ่าฝืนกฎระเบียบ
เดิมในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในการใช้ถ้อยคำ ท่าทาง สัญลักษณ์ รูปแบบของการทอสูวา
วัฒนธรรมนี้จะมีมากมายหลากหลายแบบ เช่น การทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม
เครื่องแต่งกาย สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น ในระหว่างการกบฏ เราจะได้เห็นการเปลี่ยนแปลง
แปลงทางด้านวัฒนธรรม จากภาพของประชาชนที่เคยเชื่อฟัง นิ่งเงียบ ยอมรับ จะ
กลับกลายมาเป็นประชาชนที่ออกมาเดินเชิดหน้าทำทนายตะโกนร้องอยู่ตามท้องถนน จาก
ใบหน้าที่เคยยิ้มรับอย่างยอมจำนน จะแปรเปลี่ยนไปเป็นใบหน้าที่แสดงความเกรี้ยวกราด
กฏเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เคยเป็นข้อห้ามจะถูกฝ่าฝืน กูหะ ดังกล่าวว่า การทอสูวาเพื่อศักดิ์ศรี

และเกียรติภูมิแห่งตนนั้นเป็นหัวใจสำคัญของหนึ่งของกบฏชาวนา ปราบปรามการณ์ของการพลิก
 กลับทั้งหลายในระหว่างกบฏนั้น มีเป้าหมายที่จะมุ่งทำลายอำนาจของกลุ่มปกครองเดิม
 รวมทั้งยกเลิกเครื่องหมายที่สื่อแสดงถึงความต่ำต้อยแห่งตนให้หมดสิ้นไป แต่ทว่าในหลาย
 กรณี เนื่องจากไม่มีทางเลือกอื่นอัน กลุ่มผู้กบฏก็จำเป็นต้องหยิบยืมเอาของเดิมนั้นมาใช้
 เป็นของตน

ความคลุมเครือ (ambiguity)

ในบางครั้ง เมื่อชาวนาต้องพบกับความยากจน ทิวโหย และการถูกเหยียด
 หยามก็อาจจะมีปฏิกิริยาตอบโต้ด้วยการใช้ความรุนแรง โดยเฉพาะการใช้ความรุนแรง
 ที่เกิดในระหว่างการลุกฮือ ทำให้ดูเหมือนว่า การกบฏนั้นมีลักษณะเป็นการประกอบอาชญา
 กรรมแบบหนึ่งนั่นเอง แต่อันที่จริง มีเกณฑ์บางอย่างที่จะสามารถแบ่งแยกการกบฏและ
 อาชญากรรมให้เห็นแตกต่างกันได้ คือ การใช้ความรุนแรงของขบวนการชาวนานั้น มีลักษณะ
เปิดเผย แสดงออกอย่างชัดเจนต่อสาธารณะ และเป็นการกระทำที่รวมหมู่ ในขณะที่การ
 ประกอบอาชญากรรมนั้นจะมีการใช้ความรุนแรงอย่างซ่อนเร้น ปิศาจ และเป็นการกระทำ
ของรายบุคคล อย่างไรก็ตามเวลาที่เราลงมือทำการศึกษารึจริง ๆ เราก็ไม่อาจจะแยก
 กรณีทั้งสองออกจากกันได้โดยเด็ดขาด เนื่องจากความต่อเนื่องของข้อเท็จจริงนั่นเอง
 ตัวอย่างเช่น ในตอนเริ่มต้น การใช้ความรุนแรงของชาวนาคนหนึ่งอาจจะมีลักษณะของ
 การประกอบอาชญากรรมและในขั้นต่อมา ได้คลี่คลายมาเป็นการใช้ความรุนแรงของขบวน
 การเคลื่อนไหวชาวนา เป็นต้น (4) ในกรณีที่ชาวนารายบุคคลจำเป็นต้องประกอบอาชญา
 กรรม นั้น โดยส่วนใหญ่ทีเดียวที่มีสาเหตุมาจากความยากจน การตกอ ในสภาพไรที่ดิน
 ทำมาหากิน สภาวะดังกล่าวทำให้คนจนไม่มีทางออกทางอื่นที่จะสามารถประกอบอาชีพได้
 อย่างสุจริตและถูกต้อง นอกจากจะไปเป็นโจร เป็นพวกลักเล็กขโมยน้อย เพราะนั้น
 เป็นหนทางเดียวที่จะยังชีพให้รอด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของพ่อแม่ที่ยากจน ซึ่ง
 ต้องมาเป็นโจร จำเป็นเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวนั้น ก็ย่อมเป็นเครื่องยืนยันว่า ในหมู่โจร
 จำเป็นเหล่านี้มีจริยธรรมบางอย่างซ่อนเร้นอยู่ และสำหรับในสายตาของชาวบ้านโดย

ทั่วไป ที่ล่วงรู้ถึงเหตุผลเบื้องหลังของการต้องมาเป็นโจรจำเป็น อันเนื่องมาจากความยาก
จน นั้น ก็จะมีทัศนคติต่อการทำผิดกฎหมายของพวกโจรในลักษณะที่ว่า "ถ้าหากชาวนา
ขโมยข้าวสักกำมือหนึ่งเขาก็ทำเพียงเพื่อให้รอดพ้นจากการรอดตาย เท่านั้น" ด้วยเหตุนี้
จึงเห็นได้ว่า ชาวนาจะให้การสนับสนุนคนร้ายที่ขโมยของคนรวยที่ขูดรีด และต่อต้านตำรวจ
ที่ไม่ยุติธรรม และในสายตาของชาวนา จะไม่มองว่า พวกกบฏเหล่านั้นเป็นอาชญากร

อย่างไรก็ตาม จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มีใ้ตีความความว่า อาชญากรทุกคน
จะกลายมาเป็นพวกกบฏได้ สำหรับโจรที่จะกลายมาเป็นพวกกบฏได้นั้น จะต้องมึลักษณะพิเศษ
คือ จะต้องมองเห็นศัตรูและมิตรอย่างชัดเจน เช่น จะต้องมึหลักการแน่ชัดว่า จะปล้น
ของใคร (จะต้องปล้นเฉพาะคนรวยเท่านั้น ไม่ใช่ปล้นคนจนด้วยกัน) ในหลายกรณี
มหาโจรหลายคน กลับกลายมาเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เนื่องจากสามารถจัดการกับผู้กดขี่
ในชนบทได้ในขณะที่ทางการไม่สนใจ. และการที่โจรคนหนึ่งจะแปรสภาพมาเป็นผู้นำรวมขบวนการ
ชาวนาได้นั้น จะต้องผ่านการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกที่สำคัญประการหนึ่ง คือ จะต้อง
ไม่เพียงแต่รับรู้ความทุกข์ยากร่วมกัน เท่านั้น แต่ยังมองเห็น โอกาสที่จะแก้ไขปัญหาค
สู้รบรวมกันเพื่อขจัดความทุกข์ยากนั้นด้วย ในกรณีที่มีพวกนอกกฎหมายเหล่านี้เข้ามาร่วมใน
การกบฏจะช่วยให้มีข้อได้เปรียบหลายประการ คือ ตามปกติ พวกนอกกฎหมายเหล่านี้ก็ไม่
ยอมจำนนและไม่ยี่หระต่ออำนาจของฝ่ายปกครองอยู่แล้ว นอกจากนั้น ก็เป็นพวกที่อาจจะ
มีประสบการณ์ มีความชำนาญ รูเทคนิคในการสู้รบ หรือการใช้อาวุธมากกว่าชาวนาทั่ว ๆ
ไป

หากเราวิเคราะห์ดูเบื้องหลังของนักประวัติศาสตร์บางท่านที่ใช้สายตามองดู
การกบฏชาวนาว่า เป็นการกระทำของอาชญากร เราก็อาจจะพบว่า กรณีดังกล่าวไม่ใช่
เป็นปัญหาทางด้านความคิดที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์กบฏชาวนาเท่านั้น หากแต่ยังเป็นเพราะ
บรรดานักวิเคราะห์เหล่านั้นไม่ยอมรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างการใช้ความรุนแรงของ
อาชญากรรม กับความรุนแรงของกบฏชาวนาอีกด้วย ต่อกรณีดังกล่าวนี้ กูหะ ได้หยิบยืม
แบบจำลองของเหมา เจ๋อตง ที่กล่าวถึงทัศนะที่คนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมีต่อความรุนแรง
ซึ่งอาจจะจำแนกได้เป็น 2 ทฤษฎีใหญ่ คือ การใช้ความรุนแรงครั้งนั้น "เป็นเรื่องเลวร้าย

อย่างยิ่ง" กับ "เป็นเรื่องที่ค้อย่างยิ่ง" ในยามปกติที่เจาที่คินหรือนายทุนเงินกู้ใช้ความรุนแรงต่อชาวนานั้น เจาที่คิน จะเห็นว่า การใช้ความรุนแรงนี้ "เป็นเรื่องที่ค้อย่างยิ่ง" ส่วนชาวนาก็จะเห็นว่า "เป็นเรื่องที่เลวร้ายอย่างยิ่ง" ดังนั้น ในขณะที่เกิดการกบฏ และเจาที่คินได้มองเห็นชาวนาใช้ความรุนแรงทั้ง เจาที่คินก็จะบอกว่า "เป็นเรื่องที่เลวร้ายอย่างยิ่ง" ในขณะที่ชาวนาจะเห็นว่า การใช้ความรุนแรงดังกล่าวนี้ "เป็นเรื่องที่ค้อย่างยิ่ง" การตีความความรุนแรงจึงมิใช่เรื่องที่กระทำโดยด้วยตัวเอง แต่ขึ้นอยู่กับบริบทของการใช้ความรุนแรงนั้น และใครเป็นผู้ตีความ

แบบวิถี (modality)

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า บ่อยครั้งที่เคียวที่มีการพิจารณาว่า กบฏชาวนาทั้งหลายนั้น ก็คือ การประกอบอาชญากรรมนั่นเอง ดังนั้นลักษณะที่จะกล่าวต่อไปนี้ จะเป็นเครื่องช่วยแยกแยะความแตกต่างระหว่างปรากฏการณ์ทั้งสอง กล่าวคือ การกบฏนั้นจะต้องมีลักษณะเปิดเผยต่อสาธารณะ (public) เป็นการกระทำรวมหมู่ (collective) มีลักษณะทำลายล้าง (destructive) และมีลักษณะที่กว้างขวางรอบคาน (total) ในขณะที่การประกอบอาชญากรรมนั้น จะมีลักษณะตรงกันข้าม คือ เป็นเรื่องซ่อนเร้น (secretive) เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคล (individualistic) มีลักษณะเฉพาะส่วนไม่รอบคาน (partial) .

สำหรับลักษณะแรก คือ การเปิดเผยต่อสาธารณะ นั้น Thompson กล่าวถึงการกบฏชาวนาของพวก Hampshire Blacks ว่า "หัวหน้าของพวกเขาเขารู้ตัวดีว่ากำลังทำอะไรอยู่ และได้แสดงให้ปรากฏต่อสาธารณะอยู่เสมอ" ในกรณีของการลุกฮือของชาวรัสเซียในปี 1905 ก็เช่นกัน ชาวนาที่กบฏได้บอกเป้าหมายของตนแก่บรรดาเจาที่คินอย่างชัดเจนว่า ตนจะทำอะไรบ้าง นี่เป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับอาชญากร ซึ่งไม่สามารถจะบอกเป้าหมายของตนต่อสาธารณะได้ นอกเหนือไปจากการระบุเป้าหมายของตนต่อสาธารณะได้ นอกเหนือไปจากการระบุเป้าหมายแล้ว การกบฏก็ยังคงจะมีการประกาศว่า ตนเองกระทำการดังกล่าวนี้ในนามของใคร (ในนามของพระเจ้า โดย

โองการสวรรค์) และมักจะมีการให้เหตุผลเพื่อแสวงหาความชอบธรรมให้กับการกระทำ
ของคุณ เช่น พวกกบฏ Bourbon อ้างว่า "เราต่อสู้เพื่อรักษาศรัทธาในความเชื่อ
และพวกเราได้รับการเจิมให้พรจากองค์พระสันตปาปาแล้ว" หากเราวิเคราะห์ถึงความ
จำเป็นในการแสวงหาความชอบธรรมเหล่านี้ ก็สืบเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ เช่น
ฝ่ายกบฏต้องการความร่วมมือจากชาวบ้านในเรื่องการสนับสนุนด้านอาหาร เงินทอง ที่
ซ่อนตัว ข่าวดสาร ฯลฯ ดังนั้นการกล่าวอ้างถึงการสนับสนุนของคนชั้นสูง หรือฝ่ายศาสน-
จักร ทั้งด้านกำลังใจและอาวุธ ย่อมทำให้การใช้ความรุนแรงของฝ่ายกบฏมีความชอบ
ธรรมขึ้นมาว่า กระทำไปเพื่อประโยชน์สุขของสาธารณชน

สำหรับลักษณะที่สองของการกบฏคือ เป็นการกระทำรวมหมู่ Lefebvre
ได้ขนานนามการกบฏชาวฝรั่งเศส ในปี 1789 ว่าเป็น "ปฏิบัติการรวมหมู่" (collec-
tive enterprise) เนื่องจากปฏิบัติการดังกล่าวนี้มีการใช้กระบวนการของชุมชน
รูปแบบการเคลื่อนไหวมวลชน แสดงความรุนแรงออกมาตามลักษณะดั้งเดิมของการใช้
แรงงานร่วมกันของชุมชน และ เก็บเกี่ยวผลที่ได้รับตามแบบของชุมชนอื่นเช่นกัน กล่าวคือ
เป็นปฏิบัติการที่มีลักษณะรวมหมู่ตั้งแต่หัวจรดท้าย กูหะเองก็กล่าวถึงลักษณะร่วมโดยทั่วไป
ของกระบวนการกบฏที่เกิดขึ้นในอดีตว่า จะประกอบด้วย การเรียกประชุม การวาง
แผน การมาร่วมชุมนุมกัน แล้วก็ปิดท้ายด้วยการโจมตี ในขั้นตอนต่าง ๆ นี้จะต้องมีการ
นำเอาความทุกข์ยากของชาวบ้านมาบอกเล่าแก่สืบให้เกิดความกระแ้างในใจของมวลชน
และจะต้องมีการให้คำแนะนำ ปรีกษาและชี้แนะต่อมวลชนว่า จะต้องทำกิจกรรมอะไรบ้าง
รวมทั้งต้องมีกิจกรรมเตรียมความคิด จิตใจ อารมณ์ความรู้สึกมวลชน เพื่อการลุกฮือ
ขึ้นมาร่วมกัน ดังนั้นจึงไม่เป็นเรื่องที่น่าประหลาดใจที่เราจะเห็นว่า ฝ่ายกบฏได้จัดให้มีการ
การประชุมหรือการประชุมขนาดใหญ่ต่อเนื่องกันหลายต่อหลายครั้ง เพื่อจะขุดรากถอนโคน
ลักษณะหัวอ่อนยอมจำนนที่เคยเป็นอยู่ตามปกติของชาวบ้านให้หมดสิ้นไป และเปลี่ยน
พฤติกรรมของชาวบ้านเหล่านั้นให้มีความพร้อมที่จะปะทะด้วยอาวุธ ในการนี้ อาจจะมีการ
ใช้กลไกหลาย ๆ อย่างมาประสมกัน เช่น ใช้เส้นสายความสัมพันธ์ตัวเดิมของระบบ
เครือญาติ ชุมชนเพื่อนบ้านใกล้เคียง มาประสานกับอำนาจบังคับของประเพณีและศาสนา

และหนุนช่วยด้วยอำนาจของข่าวลือต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ในสังคมเกือบจะทุกสังคม จึงต้องมีกฎข้อห้าม มิให้ประชาชนมารวมตัวชุมนุมกัน เพราะผู้ปกครองใดที่ระหนักดีถึงผล ต่อเนื่องที่จะตามมา และจะถือว่า การกระทำดังกล่าวเป็นการขมขู่ระบบการปกครอง บริหาร ดังนั้นเมื่อใดที่ประชาชนมาชุมนุมกัน ก็จะถือว่าได้ "ทำผิดกฎหมาย" และใน ทำนองเดียวกัน ไม่ว่าจะมีการกำหนดข้อห้ามอย่างไรก็ตาม ก็จะมีรูปแบบการเคลื่อนไหว ตามประเพณีอยู่เสมอมา และกลายเป็นส่วนหนึ่งของประเพณีการต่อต้านในชนบท เช่น การรวมตัวกันเดินทางเข้ามาเรียกร้องถวายฎีกาต่ออำนาจรัฐส่วนกลาง การรวมตัว ดังกล่าวนั้นได้แสดงให้เห็นถึงปริมาณและเจตน์จำนงความต้องการของประชาชนที่เข้าร่วม

สำหรับรูปแบบของการมารวมตัวกันนั้น แสดงออกได้ในหลายรูปแบบ โดย ส่วนใหญ่แล้ว อาจจะแสดงออกในรูปแบบทางศาสนา ดังเช่นในยุโรปยุคก่อนทุนนิยม โดย มักจะถือเอาเวลาที่มาชุมนุมกันตามวันเวลาที่ถือว่าศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา อย่างไรก็ตาม รูปแบบทางศาสนานี้จะแสดงออกมากหรือน้อย ก็ต้องพิจารณาไปในแต่ละกรณี และ ไม่ใช่ขบับังคับว่าจะต้องเป็นรูปแบบนี้เสมอไป นอกจากนี้ก็มีรูปแบบของสายสัมพันธ์เครือ ญาติ เช่น การไปเยี่ยมค่านับสถานที่ของบรรพบุรุษรวมกัน ประเด็นที่น่าสนใจประเด็นหนึ่ง เกี่ยวกับรูปแบบการรวมตัวนี้ ได้แก่ การเชื่อมโยงระหว่างรูปแบบการจัดองค์กรเพื่อการ ผลิต กับการจัดองค์กรเพื่อการต่อต้าน ในยามปกติ ชุมชนดั้งเดิมจะมีการจัดองค์กรการ ใช้แรงงานเพื่อทำผลิตรวมกันทั้งในระดับชุมชนเอง และระดับหมู่บ้านกับหมู่บ้าน เช่น การเพาะปลูก การเก็บเกี่ยว การล่าสัตว์ การจับปลา ในบางกรณี นอกเหนือจาก เป้าหมายของการผลิตแล้ว ก็อาจจะเป็นการบันเทิงสนุกสนานและเชื่อมสัมพันธ์ระหว่าง หมู่บ้าน เช่น การแข่งขันกันจับปลาของหลาย ๆ หมู่บ้าน ลักษณะการจัดองค์กรการใช้ แรงงานดังกล่าว เป็นพื้นฐานสำหรับที่จะสามารถแปรเปลี่ยนไปเป็นองค์กรที่เคลื่อนไหวเพื่อ ต่อต้านอำนาจของผู้ปกครองได้ในยามวิกฤต

ในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะการทำสายล่างของฝ่ายกบฏนั้น เมื่อเวลาเรามอง ดูรูปแบบและวิธีการต่อต้านโดยใช้ความรุนแรงของชาวนาในแต่ละครั้ง เราอาจจะคิดว่า ทั้งหมดนี้เป็นไปตามยถากรรม แต่ความจริงแล้ว เหตุการณ์ทั้งหมดดำเนินไปอย่างมีหลัก ตรรกะอยู่เบื้องหลัง ดังเช่นที่ Lefebvre ได้กล่าวเตือนใจไว้ว่า การเกิดกบฏ-

ชวานานัน มีใช้เป็นการแสดงความบาคลั่ง หากว่าประชาชน ย่อมมีวิธีการที่เป็นของ
 ตนเองในการแสดงออก และคงเนื่องมาจากความไม่สามารถที่จะเข้าใจถึง หลักตรรกะ
 และวิธีการที่เป็นของตัวเองของกบฏชวานาคังกล่าว ทำให้นักวิเคราะห์บางท่านมองว่า
 กบฏชวานาเป็นเรื่องของการแสดงความบาคลั่งเท่านั้น

กฤษะ ไคส์สำรวจว่า รูปแบบของการทำลายบ้างที่กบฏชวานาโดยทั่วไปนำ
 มาใช้นั้นจะมีอย่างน้อย 4 รูปแบบคือ การรื้อทำลาย การเผาผลาญ การกินเลี้ยง และ
 การปล้นสะดมขโมยทรัพย์สิน โดยที่การทำลายล้างทั้ง 4 รูปแบบนี้ มีใช้เป็นการหวังฉวย
 โอกาสเข้าครอบครองทรัพย์สินเท่านั้น หากทว่า ยังเป็นการทำลายล้างที่มีลักษณะทางการ
 เมืองอีกด้วย ดังจะได้แสดงให้เห็นต่อไป

การรื้อทำลายของฝ่ายกบฏชวานานัน เป็นการทำลายสัญลักษณ์ของผู้มีอำนาจ
 เช่น การทำลายประสาทราชวัง การทำลายเครื่องจักร ซึ่งดูเหมือนจะเป็นลักษณะรวม
 ของกบฏชวานาเกือบจะทุกครั้ง นอกจากนั้น ยังอาจจะมีการนำเอาสิ่งที่ทำลายได้มาเป็น
 อาวุธของตน การรื้อทำลายกับการเผาผลาญมักจะเกิดขึ้นควบคู่กัน กล่าวคือ การใช้
 ไฟช่วยในการทำลายนั้นเป็นรูปแบบปกติ เกี่ยวกับเรื่องการเผาผลาญนั้น Lefebvre
 คิดว่า มีหลักตรรกะแฝงอยู่ในการเผาทุกอย่าง กล่าวคือ การเลือกว่าจะเผาและทำลาย
 อะไรบ้างนั้นเป็นไปอย่างมีระบบ มีใช้การกระทำตามอำเภอใจ หรือไร้ทิศทาง อยางไร
 ก็ตาม การที่เราจะสามารถเข้าใจถึงหลักตรรกะนั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงรากฐานทาง
 วัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่น บรรดาความเชื่อต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่นที่มีต่อการใช้ไฟ
 เป็นต้น

ในการรื้อทำลายหรือการเผาผลาญนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า บางครั้ง จะมีการ
 ทำลายบางสิ่งบางอย่างที่ดูมีคุณค่าทางเศรษฐกิจต่อตัวชวานาเอง เช่น การทำลายทาง
 รถไฟ เป็นต้น ดังกรณีดังกล่าวนี้ เราจำเป็นต้องตรวจสอบดูความหมายและความเข้าใจ
 ที่ชวานามีต่อสิ่งของสิ่งนั้น (ในขณะที่นักวิเคราะห์เห็นว่า ทางรถไฟมีประโยชน์ต่อชวานา
 ตัวชวานาเองอาจจะรับรู้มา ทางรถไฟนำมาซึ่งหายนะต่อชวานาเอง) อีกประการหนึ่ง
 เขาต้องไม่ตีความลักษณะการทำลายล้างของชวานา จากจุดยืนของเหตุผลทางเศรษฐกิจ

เสมอไป กล่าวคือ ต้องไม่มองว่า กบฏชาวนา คือ อาชญากรรมที่มุ่งจะแย่งชิงทรัพย์สิน
มีค่าจากฝ่ายตรงข้ามเท่านั้น เพราะการใช้ความรุนแรงของกบฏชาวนานั้น อาจจะมีเหตุ
ผลทั้งด้านเศรษฐกิจและด้านการเมืองปะปนกันไป ในหลายกรณี การที่ชาวนาจะเลือก
ทำลายสิ่งของประเภทใดนั้น เกณฑ์ที่ชาวนาใช้พิจารณาก็คือ "สิ่งของนั้นเป็นสัญลักษณ์แทน
อำนาจเจ้าที่ดินหรือไม่" มิใช่หลักเกณฑ์ที่ว่า "ของสิ่งนั้นมีประโยชน์ (คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ)
หรือไม่" และเมื่อพิจารณาถึงบรรดากิจกรรมอีกหลาย ๆ ประเภทของชาวนา เช่น
การเขียนจดหมายข่มขู่ การตัดต้นไม้เล็ก ๆ ในเขตหวงห้าม ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้มิได้
มีลักษณะเหตุผลทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด ในหลายกรณี การทำลายล้างนั้นอาจจะมีเป้า
หมายทางยุทธศาสตร์ คือ ยั่วยุฝ่ายผู้ปกครองให้โกรธเพื่อจะเริ่มทำสงคราม เป็นต้น

ลักษณะพิเศษที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของการใช้ความรุนแรงของกบฏชาวนา
คือ รูปแบบการกินเลี้ยง อันได้แก่ การนำเอาของกินของใช้ที่เป็นของคนรวยมาแจกจ่าย
เลี้ยงดูกันให้อิ่มหนำสำราญ เราจำเป็นต้องพิจารณาลักษณะการกินเลี้ยงดังกล่าวในแง่
กระบวนการทางการเมือง กล่าวคือ พิจารณาว่า การกินเลี้ยงในลักษณะดังกล่าวนี้
เป็นการพลิกกลับอำนาจในการครอบครองและใช้ทรัพย์สินของคนรวย ความอุดมสมบูรณ์
ของคนรวยให้มาอยู่ในมือของชาวนา ในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นการลงโทษฝ่ายศัตรูด้วยการ
นำเอาทรัพย์สินที่คนรวยได้ไปจากการเอาเปรียบขูดรีด กลับคืนมาแจกจ่ายแก่ชุมชน ลักษณะ
การริบเอาทรัพย์สินจากคนรวยกลับคืนมาสู่คนจนดังกล่าวก็เป็นไปในลักษณะนี้เกี่ยวกับการปล้น
สะดมภ์

ในการวิเคราะห์การปล้นทรัพย์สินของกบฏแต่ละครั้งนั้น การพิจารณาว่า จะปล้น
ใคร ไม่ปล้นใคร และทรัพย์สินที่เลือกปล้นคืออะไร (เช่น เงินทอง ช้าง วัวควาย)
จะบ่งบอกถึงทิศทางของการกบฏแต่ละครั้ง Lefebvre ได้ตีความความหมายของการ
ปล้นที่เกิดขึ้นในกบฏชาวนาว่า การปล้นคือ การทำลายอำนาจของศัตรู ด้วยวิธีการและ
รูปแบบการริบทรัพย์สิน (เครื่องหมายแห่งอำนาจ) มาเป็นของจน เป้าหมายของการ
ริบทรัพย์สิน มิใช่เพียงแต่จะเข้าครอบครองทรัพย์สินที่เป็นของผู้อื่นเท่านั้น หากแต่ยังเป็นการ
มุ่งทำลายฐานพลังของฝ่ายศัตรูด้วยรูปแบบการแสดงออกแบบพิเศษของมวลชน

เป้าหมายดังกล่าว จะยืนยันได้จากการแบ่งปันทรัพย์สินที่ยึดครองมาได้ การแบ่งปันนั้นจะ
ไม่ทำในลักษณะของโครงการทั่ว ๆ ไป หากแต่นำทรัพย์สินนั้นมาใช้เพื่อการเคลื่อนไหว
ต่อต้าน

ลักษณะสุดท้าย ของแบบวิธีที่เป็นของกบฏชาวนา ก็คือ รูปแบบการต่อต้าน
นั้น มีลักษณะกว้างขวาง รอบคอบ และผนวกประสานกัน (total and integrated)
โดยที่มีใช้เป็นเรื่องของคน 2 - 3 คนเท่านั้น ถ้าเราพิจารณาจากแง่มุมของการใช้ความ
รุนแรงไม่ว่าจะเป็นรูปแบบที่ใช้หรือเป้าหมายของความรุนแรงนั้น เราก็จะพบว่า ในการ
กบฏแต่ละครั้ง ขอบเขตการโจมตีจะกว้างขวาง มีรูปแบบหลากหลาย และเป้าหมายก็ใหญ่
โต เช่น อาจจะใช้วิธีการหลายวิธีประสานกัน ทั้งการขโมย ตีประภาศ ชุมนุม ชุมน
โจมตี ทำลายข้าวของ ฯลฯ และดังที่ได้อธิบายมาแล้วว่า การใช้ความรุนแรงในทุก
แบบไม่ว่าจะเป็นการปล้น เผา หรือฆาตกรรม ล้วนแต่กระทำอย่างมีระบบและมีเหตุผลอยู่
เบื้องหลัง

สมานฉันท์ (solidarity)

มีรูปแบบหลักอยู่ 2 แบบในการมารวมกลุ่มกันของชาวนา คือ การเลียนแบบ
และการมีสมานฉันท์ สำหรับการเลียนแบบ คือ การที่ชาวนาบางคนมาเข้าร่วมกับกลุ่ม
โดยการทำตามเอาอย่างเพื่อชาวนาคนอื่น ๆ ซึ่งหมายถึงการได้เห็นตัวอย่างที่มีผู้กระทำ
มาแล้ว การได้เห็นตัวอย่างแล้วจึงเลียนแบบเป็นรูปแบบหลักของการตัดสินใจกระทำ
พฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งในหมู่ชาวนา ด้วยเหตุนี้ เราจึงสามารถเข้าใจวิธีการลงโทษ
ในยุคศักดินาที่ให้มีการประจานการลงโทษผู้กระทำผิดต่อหน้าสาธารณชน . . . เพื่อมีให้ผู้อื่น
เอาเป็นเยี่ยงอย่าง

ส่วนสมานฉันท์เป็นการเขามารวมกลุ่มอย่างมีจิตสำนึก ซึ่งได้แก่การมีสำนึก
ต่อตนเอง ต่อพวกเดียวกันเอง ในขณะที่แยกตัวออกไปจากฝ่ายตรงข้าม จิตสำนึกดังกล่าว
อาจจะแสดงออกแตกต่างกันไปตามเหตุการณ์และระยะเวลา (กล่าวคือ เกณฑ์ที่ใช้แบ่ง

อาจจะเป็น ชุมชน วรรณะ ชนชั้น เพศ กลุ่มอายุ เชื้อชาติ ฯลฯ) แยกแล้วโดย
รวม ๆ แล้ว จะมีเนื้อหารวมกัน คือ การมีความรู้สึกรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นพวก
เดียวกัน เป็นกลุ่มเดียวกัน เป็นชนชั้นเดียวกัน

ถ้าเราพิจารณาลักษณะของ সামานฉันท์ โดยใช้เรื่องจิตสำนึกทางชนชั้นเข้า
มาจับ ในกรณีของกบฏชาวนา เราจะพบว่า จะไม่ค่อยได้พบเห็นลักษณะดังกล่าวในระยะ
เริ่มแรก ลักษณะ সামานฉันท์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันทันทีและเป็นไปเอง มักจะได้แก่จิตสำนึก
ทางเชื้อชาติหรือชนชาติมากกว่า และเรายังจะพบอีกว่า ในเวลาปกติ ประชาชนจะ
ถูกเส้นแบ่งกันทางความคิดให้แตกแยกออกจากกันเป็นหมู่เป็นพวก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชั้นวรรณะ
ความอิจฉาริษยา ความไม่ไว้วางใจต่อกัน เป็นต้น สำหรับบทบาทของจิตสำนึกทางด้าน
เชื้อชาติที่มีต่อการสร้าง সামานฉันท์นั้น อาจจะมีทั้งด้านบวกและด้านลบ ในด้านบวก
 সামานฉันท์ที่เกิดจากจิตสำนึกแบบนี้ จะมีความเหนียวแน่น ทนทาน เพราะได้รับการคอกย้ำ
โดยผ่านการทำพิธีกรรมเคารพบูชาบรรพบุรุษในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านพิธีการร้องรำ หรือ
เล่าถึงเรื่องราวความเจริญรุ่งเรืองของบรรพชน บางครั้ง ผู้นำกบฏ ถึงกับกล่าวอ้างว่า
การลุกขึ้นมาต่อสู้นั้นก็เพราะได้ยินเสียงเรียกร้องของบรรพบุรุษ สำหรับบทบาทด้านลบของ
จิตสำนึกทางเชื้อชาติก็คือ จะจำกัดวงของพันธมิตรที่จะเข้าร่วมต่อสู้ด้วย ถ้าหากมิได้มีเชื้อชาติ
เดียวกันอย่างก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า กบฏชาวนาส่วนใหญ่ นั้น แม้จะไม่ได้เอา "คนนอก
กลุ่ม " ที่มีสภาพเป็นคนจนเหมือนกันเข้ามาเป็นพรรคพวกร่วมต่อสู้แต่พวกก็ไม่ได้ถือว่า
คนเหล่านั้นเป็นศัตรู เช่น เวลาการทำลายล้าง ก็จะไม่ทำร้ายพวกช่างหัตถกรรม พวก
ค้าขายในหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนั้นจิตสำนึกทางเชื้อชาตินั้น ก็สามารถจะพัฒนากรู
มาเป็นจิตสำนึกทางชนชั้นได้ หากว่าไม่มีลักษณะคับแคบจนเกินไป

การสร้าง সামานฉันท์ให้เกิดขึ้นท่ามกลางผู้ที่เข้าร่วมการกบฏเป็นเรื่องจำเป็น
อันเนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ เหตุผลประการแรกนั้น ได้กล่าวถึงมาแล้วในตอนต้น ๆ
 กล่าวคือ การกบฏนั้นเป็นปฏิบัติการรวมหมู่ จึงเรียกร้องต้องการความร่วมมือจากทุกคนที่เข้า
ร่วม ไม่ว่าจะเป็นแง่มุมใดก็ตาม เช่น การจัดหาอาหาร จัดหาสถานที่หลบซ่อน แสวงหา
แหล่งอาหาร สืบข่าว เป็นต้น อย่างไรก็ตาม นักวิชาการที่ทำการศึกษาเรื่องรูปแบบการเข้า

รวมของมวลชนในการกบฏชาวนา โดยเฉพาะกบฏชาวนาที่ใช้อุดมการณ์พระศรีอารีย์เป็น
 หลักนำ มักจะตีความบรรดาเหตุการณ์ในอดีตเหล่านั้นว่า ชาวนาที่เข้าร่วมกบฏไม่มีส่วน
 เข้าร่วม หรือมีส่วนรวมน้อยมาก (passive participation) เพราะอุดมการณ์แบบ
 พระศรีอารีย์ มักจะเน้นบทบาทให้ผู้อื่นเข้าร่วมนั้น รอคอยอย่างสงบ ไม่ต้องลงมือทำอะไร
 ในการวิเคราะห์เหตุการณ์จริง ๆ ที่เกิดขึ้น เราคงต้องขยายกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ
 "รูปแบบการเข้าร่วม" ของมวลชนให้กว้างขวางและยืดหยุ่นมากขึ้น เพราะแน่นอนว่า
 ถ้าเราใช้เกณฑ์ที่ซับซ้อนขึ้นมาชีพเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์มาเปรียบเทียบกับระดับการ
 เข้าร่วมของชาวนาในการกบฏนั้น เราก็อาจจะได้ข้อสรุปว่า การร่วมมือของชาวนานั้น
 มีน้อยมากหรือแทบจะไม่มีเลย แต่ทว่า หากเราคำนึงถึงหลักเกณฑ์ที่ว่า การเปลี่ยนแปลง
 ที่ต่างยุค ต่างสมัย ในขบวนการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกัน ย่อมให้ภาพที่บิดเบือนมาก
 เพราะขบวนการแต่ละชนิดก็ย่อมมีเหตุผลและตรรกะของตน แม้แต่ในเรื่องรูปแบบของการ
 เรียกร้องการร่วมมือของผู้เข้าร่วม ก็ย่อมจะมีลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง อย่างที่ไม่อาจ
 จะนำไปเปรียบเทียบกับอันอื่นได้

นอกจากนี้ สมานฉันท์ยังเป็นตัวสร้างจริยธรรมที่ละเอียดหนึ่งให้เกิดขึ้นใน
 ขบวนการ คือ จริยธรรมที่ว่า "การกบฏนั้นเป็นสิ่งที่ดี และการไม่กบฏเป็นที่ไม่ถูกต้อง"
 (ซึ่งเป็นจริยธรรมที่พลิกกลับจากจริยธรรมที่มีอยู่ในยามปกติ) ฉะนั้นสมานฉันท์จึงเป็นทั้งการ
แสดงออกและเป็นทั้งเครื่องมือที่มีฝ่ายกบฏใช้ เป็นทั้งมาตรฐานและเป็นอาวุธ สมานฉันท์
 สร้างความรู้สึกใหม่ที่ว่า ปัญหาความทุกข์ยากที่คนแต่ละคนประสบอยู่นั้น ไม่ใช่ปัญหาของ
 แต่ละคนอีกต่อไปแล้ว หากแต่เป็นปัญหาร่วมของทุก ๆ คนที่อยู่ในกลุ่ม

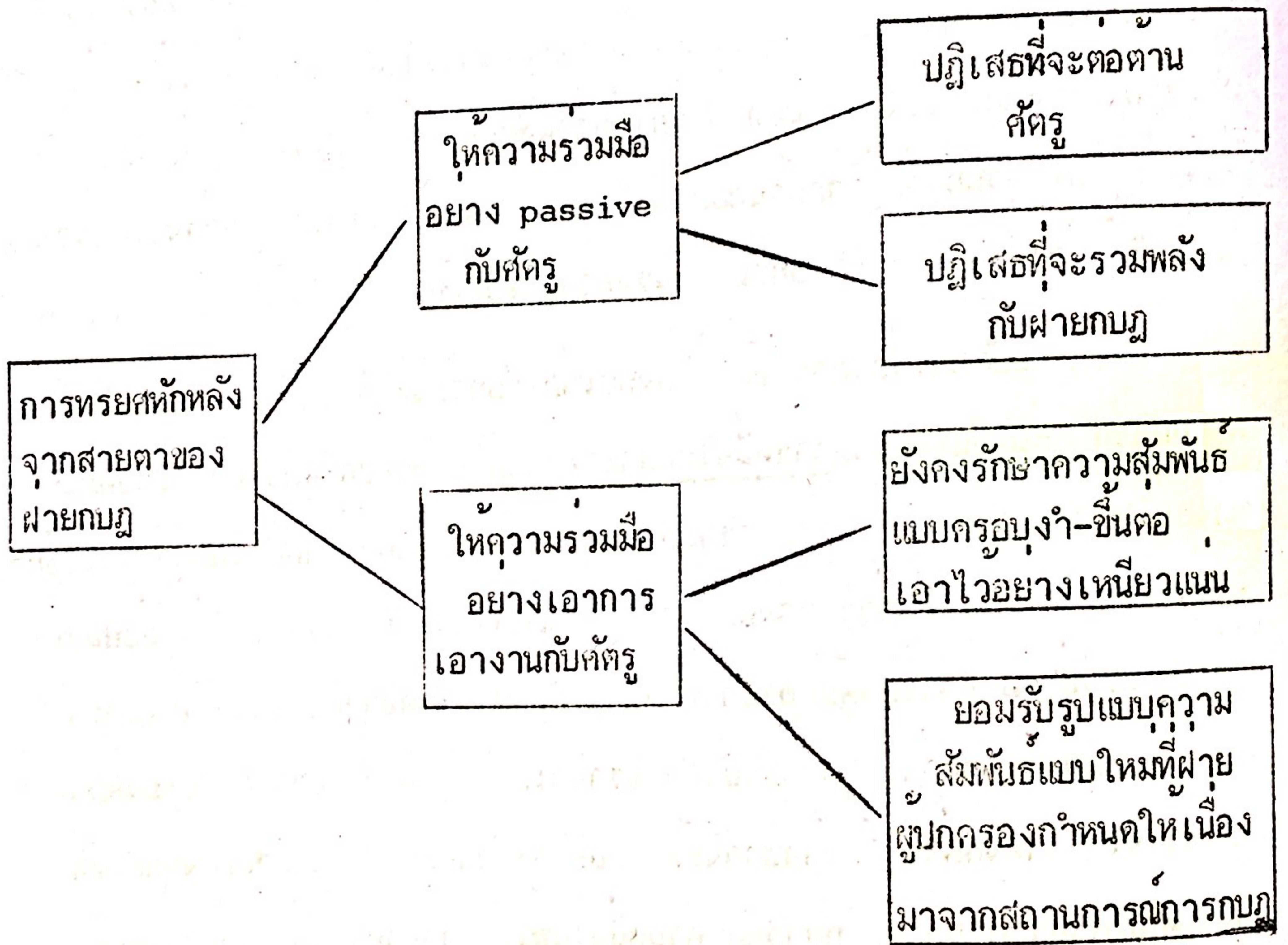
สำหรับวิธีการจะให้ได้มาซึ่งสมานฉันท์ดังกล่าวนี้ อาจจะมีขอบเขตกว้างขวาง
 นับตั้งแต่สมัครใจไปจนถึงบังคับทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยส่วนใหญ่แล้ว สมานฉันท์ของ
 กลุ่มกบฏนั้น มักจะก่อรูปมาจากเอกภาพที่มีอยู่ก่อนแล้วในชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นเอกภาพทั้ง
 ค่านิยมธรรม หรือเอกภาพที่เกิดจากสภาพทางกายภาพ (อาศัยอยู่ใกล้เคียงกันตามปกติ
 ในแต่ละชุมชน ก็ย่อมมีกระบวนการทางสังคมของชุมชนที่จะคัดแปลงให้ปัจเจกบุคคลประพฤติก
 ติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ให้สอดคล้องกับชุมชนอยู่แล้วและทราบเท่าที่ปัจเจกบุคคลปฏิบัติตาม

เขาก็ยังคงมีสถานภาพอยู่ในชุมชนนั้น หากเมื่อใดที่ฝ่าฝืน ก็จะมีกระบวนการ "ตัดเชือก"
"คว่ำบาตร" ขจัดบุคคลนั้นออกไปจากชุมชน ที่กล่าวมานี้ คือ กระบวนการรักษา...
เอกภาพในชุมชน ในกรณีของกบฏก็เช่นกัน ตัวอย่างเช่น กบฏชาวนาในอินเดียนั้น จะมีวิธี
การแสดงสัญลักษณ์ เพื่อการรักษาสมานฉันท์ในกลุ่มกบฏ จะมีกฎว่าหากใครพยายามทำลาย
สมานฉันท์ภายในกลุ่ม ในขั้นแรกจะได้รับการตักเตือนด้วยการเอาฟางหนามมัดเป็นคอบไต
ไปวางไว้หน้าบ้าน หากยังคงฝ่าฝืนต่อไป ก็จะต้องถูกเผาบ้าน เป็นต้น

นอกเหนือไปจากการใช้เอกภพที่เคยดำรงอยู่แล้วในชุมชน ในบางกรณีอาจ
จะมีขู่ววจาใจให้มาเข้าร่วมการกบฏ เช่น กบฏชาวนาเยอรมัน (ค.ศ. 1525) ได้ใช้
ถ้อยคำชักชวนพรรคพวกว่า "ควรจะมาเข้าร่วมกับพวกเราเสีย หากไม่เข้าร่วมแล้ว
อันตรายจะเกิดแก่ตัวเอง" ในบางกรณีก็ใช้การปลุกปั่น เช่น จะมีกลุ่มกบฏที่เป็นแกนนำ
ท่องเที่ยวไปชักชวนกิ่งชมชูกจากบ้านต่อบ้าน โดยใช้วิธีการว่า ถ้าใครสัญญาว่าจะเข้าร่วม
ก็ปล่อยให้ ถ้าใครปฏิเสธ ก็คอยกลั่นแกล้งรังควาน เป็นต้น

ตอบปัญหาเรื่องการใช้กำลังบังคับเพื่อเรียกร้องสมานฉันท์นั้น เราจำเป็นต้อง
ตระหนักว่า นั่นเป็นเพียงวิธีการหนึ่งในหลายวิธีเท่านั้น ตามปกติผู้มีอำนาจในสังคมมักจะ
มองอยู่แง่มุมเดียวว่า ชาวนาที่เข้าร่วมการกบฏทั้งหมดนั้นล้วนแต่ถูกบีบบังคับด้วยการใช้กำลัง
เพราะพวกเขาพากันเชื่อว่า ตามปกติชาวนาจะสมัครใจและเป็นธรรมชาติที่จะอ่อนน้อม
เชื่อฟังและอยู่ใต้อำนาจของผู้ปกครอง ดังนั้นจึงเป็นไปได้ที่ชาวนาจะสมัครใจเข้าร่วม
การกบฏ นอกเสียจากว่าจะถูกกำลังบังคับ เราจำเป็นต้องขยายและเปลี่ยนแปลง
แนวการพิจารณาดังกล่าวให้กว้างขวางขึ้น โดยพิจารณาถึงลักษณะสองด้านของลักษณะที่
ขัดแย้งกันและปรากฏการณ์ กล่าวคือ ด้านหนึ่งในขณะที่ชาวนายอมอยู่ใต้อำนาจของผู้
ปกครองนั้น ในอีกด้านหนึ่งชาวนาก็อาจจะมีสภาพที่ว่าจะเข้าร่วมการต่อต้านอำนาจ
ของผู้ปกครองด้วย นอกจากนั้น ในสถานการณ์ที่เป็นจริง ท่ามกลางหมู่ชาวนา ก็อาจจะมี
บางคนที่มีความพร้อมที่จะเข้าร่วมการกบฏมากกว่าบางคน สำหรับพวกนี้ไม่มีความจำเป็นใด ๆ
เลยที่จะต้องใช้กำลังบีบบังคับพวกเขา

จากข้อเท็จจริงที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้นเอง เนื่องจากระดับของความพร้อมที่จะ
 สู้รบของชาวนาแต่ละคนมีไม่เท่ากัน ดังนั้น โดยทั่วไป การรบจะเริ่มต้นด้วยชาวากลุ่มเล็ก ๆ
 ที่มีความพร้อมมากที่สุด กลุ่มนี้จะทำหน้าที่เป็นแกนกลางของการต่อต้าน และจะเริ่มปฏิบัติการ
 ชักชวน ชมชู่ให้คนอื่นเข้าร่วมมากขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ในทำนองตรงกันข้าม
 ในการรบนั้น ไม่เพียงแต่จะมีผู้สนับสนุน ผู้สมรู้ร่วมคิดเท่านั้น หากแต่ยังมีผู้ทรยศหักหลังและ
 สายลับของฝ่ายตรงกันข้ามอีกด้วย สำหรับการทรยศหักหลังนั้น อาจจะมีทั้งแบบ passive
 และ active ทั้งแผนภาพต่อไปนี้

รูปแบบต่าง ๆ ของการทรยศหักหลังนั้น อาจจะมีตั้งแต่การทำเป็นทองไม้อ้วน
 กับฝ่ายกบฏ ทำเพิกเฉยไม่ให้ความร่วมมือ ทำตัวเป็นนกมีหูมีปีก หรือเหยียบเรือสองแคม
 เป็นต้น ซึ่งรูปแบบทั้งหมดนี้ ทางฝ่ายกบฏจะถือว่าเป็นการไม่ให้ความร่วมมือ หรือถือว่าเป็น
 ปฏิปักษ์ ก็อาจจะแล้วแต่การประเมินจากฝ่ายกบฏเองในแต่ละครั้ง มีข้อเท็จจริงที่น่า

สังเกตอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการทรยศหักหลังของชาวนาจีน ในระหว่างการกบฏ ปี 1946 กล่าวคือ ในขณะที่ฝ่ายกบฏเข้ามาถึงหมู่บ้านเพื่อกำเนนนโยบายแบ่งสรรที่ดินนั้น ชาวนาก็จะเข้าร่วมและให้การสนับสนุนฝ่ายกบฏ แต่เมื่อฝ่ายกบฏถอนกำลังออกไป ชาวนาก็จะกลับไปให้การสนับสนุนเจ้าที่ดินแบบเดิม ลักษณะการกลับไปกลับมามากดังกล่าวนี้ ช่วยให้ เราเข้าใจสภาวะที่ตกอยู่ระหว่างเขาควายของชาวนาได้เป็นอย่างดี

ในกรณีที่ฝ่ายกบฏมีความเข้มแข็งเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ทางกลุ่มผู้ปกครอง มักจะใช้วิธีการแสวงหาผู้ทรยศหักหลังจากกลุ่มผู้กบฏเอง โดยอาจจะให้ผู้ที่เคยร่วมกับกบฏ มาทำหน้าที่ต่าง ๆ เช่น เป็นสายลับหรือคอยเป็นไส้ศึก นำมาเป็นตัวโฆษณาขอเสียต่าง ๆ ของฝ่ายกบฏ ใช้เป็นนกตอ เป็นต้น โดยที่ฝ่ายผู้ปกครองอาจจะใช้นโยบายหลอหลอนกับ บรรดาผู้ทรยศเหล่านี้ เช่น บอกว่าจะยกโทษทั้งหมดให้ หรือให้รางวัลนำจับตัวหัวหน้า ฯลฯ มีข้อที่น่าสังเกตระหว่างผู้ที่เข้าร่วมการกบฏ และผู้ที่ทรยศหักหลังว่า ในหลายกรณี โดยสภาพความเป็นจริงแล้ว ทั้งผู้เข้าร่วมและผู้ทรยศ ต่างก็มีสภาพเป็นชาวนาที่ยากจนและ ไร้อำนาจเหมือนกัน หากทว่าทั้งสองกลุ่มนี้ มีความแตกต่างกันในด้านจิตสำนึกอย่างชัดเจน ในขณะที่ผู้เข้าร่วมการกบฏนั้น ทำการต่อต้านคนที่บ่นเจ้านาย และพยายามสลัดไพบนจาก ความสัมพันธ์แบบครอบงำ-ขึ้นต่อไพบนไปจากตัวด้วยการกระทำที่พยายามพลิกกลับสภาพความ เป็นจริงดังใดกล่าวมาแล้ว ส่วนผู้ที่ทรยศหักหลังนั้น ก็กลับมีการกระทำในทางตรงกันข้าม อันสื่อแสดงให้เห็นถึงสภาวะของจิตสำนึกอันสับสนและสวนทางกับ ผลประโยชน์ของตนเอง อย่างที่สุด

การเผยแพร่ถ่ายทอด (transmission)

จากสายตาของฝ่ายปกครอง มักจะมองกบฏชาวนาว่า ไต่ปะทุขึ้นและแพร่ขยาย ออกไปอย่างรวดเร็ว เหมือนโรคระบาดชนิดหนึ่ง (ซึ่งแน่นอนว่า สำหรับผู้ปกครองแล้ว กบฏชาวนาย่อมเป็นโรคร้ายสำหรับพวกเขา) และการกล่าวคั่งนั้นมันมีระยะที่ถูกผู้ที่เข้าร่วม กบฏด้วยว่า กระทำไปอย่างไรเหตุผลเหมือนคนที่เจ็บป่วยเพราะติดเชื้อโรค แต่ไม่ว่าจะ กล่าวอย่างไรก็ตาม ลักษณะการเปรียบเทียบถึงการแพร่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ราวกับ

โรคระบาดลูกกลมของการกบฏนั้น ก็ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่เกิดขึ้นเองอย่างฉบับพลัน และลักษณะที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ในหลาย ๆ จุดของการกบฏนั่นเอง ส่วนทฤษฎีเรื่อง "มีผู้ยุยงก่อการร้าย" มาปล่อยเชื้อโรคของกลุ่มผู้ปกครองนั้น ย่อมแก้ตกไปได้เมื่อตรวจสอบดูข้อเท็จจริงว่า การชูครีตกเกิดขึ้นเองเป็นสาเหตุทำให้ชาวนาลุกขึ้นมาต่อสู้แม่แตกอนหนาท่าจะมีกลุ่มองค์กรใด ๆ แล้วทั้งสิ้น

สำหรับ ลักษณะการเผยแพร่ถ่ายทอดข่าวสารในการกบฏนั้น เท่าที่พบได้โดยทั่วไป มักจะเป็นการบอกเล่ากันปากต่อปากมากกว่าจะเป็นงานเขียน ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากรูปแบบการบอกเล่าเป็นรูปแบบดั้งเดิมในการสื่อสารของชาวนา และในการเผยแพร่ชาวนานี้ อาจจะใช้วิธีทางทั้งที่ใช่ภาษา หรือใช้สัญลักษณ์อื่น ๆ ก็ได้ เช่น อาจจะมีการร้องเล่นเต้นระบำจากหมู่บ้านหนึ่งไปยังอีกหมู่บ้านหนึ่ง เป็นต้น ข้อที่น่าสนใจก็คือ มักจะมีการปรับใช้วัฒนธรรมการสื่อสารแบบเดิม ๆ มาสอดใส่เนื้อหาใหม่เข้าไป เช่น ในอินเดีย มีการดัดแปลงประเพณีการส่งขนมจากบ้านหนึ่งไปยังอีกบ้านหนึ่งมาใช้ในการส่งข่าวระหวางเกิดกบฏ หรือดัดแปลงประเพณีความเชื่อ เรื่องการทำพิธีขับไล่โรคทำ มาใช้เพื่อเป้าหมายทางการเมือง นอกจากนี้ ระบบการสื่อสารที่นำมาใช้ในระหวางกบฏมักจะก่อตัวมาจาก การสื่อสารที่เคยใช้กันอยู่อย่างปกติในชีวิตประจำวัน เช่น การใช้กลอง ชลุ่ย เขาสัตว์ เพียงแต่มีการปรับมาใช้รหัสที่รู้จักเฉพาะในหมู่พวกกบฏเท่านั้น การกระทำดังกล่าวให้ประโยชน์หลายประการ กล่าวคือ นอกจากจะเป็นการพรางตาฝ่ายตรงข้าม เนื่องจากรูปแบบการสื่อสารดังกล่าวดำเนินอยู่เป็นปกติอยู่แล้วในชีวิตประจำวัน ในบางกรณี ถึงแม้ฝ่ายศัตรูจะล่วงรู้ว่า ได้มีการส่งสัญญาณกบฏ แต่ก็ไม่สามารถจะตีความออกได้ เพราะไม่รู้รหัส ในบางกรณี อาจจะมีการใช้ภาษาเขียนบ้าง ที่พบบ่อยที่สุดคือการใช้จดหมายลูกโซ่ ซึ่งมีเนื้อหาที่บอกทั้งเรื่องราวเกี่ยวกับกบฏ และยังบังคับให้ผู้ลงรูนับคัดลอกจดหมายเผยแพร่ต่อไปเรื่อย ๆ รูปแบบดังกล่าวนี้ช่วยให้เกิดการขยายจำนวนอย่างรวดเร็ว

การเผยแพร่ถ่ายทอดข่าวสารของกบฏชาวนาที่มีลักษณะเป็นสากลและแทบจะขาดไม่ได้เลยในการกบฏเกือบทุกครั้ง คือ ขาวลือ (5) ซึ่งจำเป็นสำหรับสังคมในยุคก่อนทุนนิยมและสังคมที่มีการรูดึงสื่อมิใช่แพร่หลาย ลักษณะที่สำคัญของขาวลือ ก็คือ สามารถ

กระตุ้นให้เกิดความในใจตื่นตัว ซึ่งส่งผลสะท้อนไปถึงการเคลื่อนไหว แต่ทว่าชาวสื่อที่จะมีประสิทธิภาพดังกล่าวนี้ จะต้องมึเนื้อหาที่เป็นประเด็นที่ตรงกับความต้องการและความรู้สึกในเบื้องต้นของประชาชนในช่วงระยะเวลา นั้น ๆ สำหรับชาวสื่อที่มีอำนาจจะสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการแปรเปลี่ยนความกลัวให้มาเป็นความหวัง จากวันเวลาอันทุกข์ยากให้มุ่งหน้าสู่ยุคทองในอนาคต และมุ่งข้ามพ้นจากโลกที่กำลังเป็นอยู่จริงไปสู่โลกแห่งความใฝ่ฝัน ด้วยการจุดประกายไฟในความคิดและอารมณ์ความรู้สึกของผู้ที่ได้รับฟังข่าว นั้น

เมื่อเราวิเคราะห์เพื่อจะตอบคำถามว่า เหตุใดชาวสื่อ จึงมีอำนาจอย่างไม่น่าเชื่อได้ เราจะพบว่า เนื่องมาจากลักษณะดังต่อไปนี้ คือ ประการแรก ชาวสื่อมีลักษณะที่คู่เป็นธรรมชาติ เป็นการบอกเล่ากันต่อ ๆ ไปโดยไม่มีใครบังคับ ไม่มีกฎเกณฑ์ ประการที่สอง ชาวสื่อ มีลักษณะเป็นการพูดมากกว่าการเขียน ในแง่จิตวิทยาแล้ว การพูดจะก่อให้เกิดความรู้สึกซึ่งใดมากกว่า เพราะภาษาพูดสามารถถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกได้ และผู้พูดก็สามารถจะสอดใส่หรือเปลี่ยนแปลงเนื้อหาให้เหมาะสมกับผู้ฟังได้มากกว่าภาษาเขียน ซึ่งถูกบังคับให้มีลักษณะตายตัว ประการที่สาม ชาวสื่อเป็นรูปแบบการถ่ายทอดข่าวสารชนิดพิเศษที่สามารถมีอิทธิพลกระตุ้นใจให้ผู้รับฟังชาวสื่อใจไม่ใ้ที่จะตองนำไปเล่าต่อ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ผู้รับฟังจะเปลี่ยนบทบาทไปเป็นผู้ส่งข่าวคนต่อไป กลายเป็นสายโซ่ที่ร้อยต่อ ๆ กันของการสื่อสาร อิทธิพลกระตุ้นใจดังกล่าวนี้ เกิดเนื่องมาจากลักษณะที่คลุมเครือ มีประเด็นที่ผู้รับฟังเกี่ยวข้องได้เสียผลประโยชน์อยู่ด้วย เป็นต้น ยิ่งกว่านั้น จะไม่มีความแตกต่างเลยระหว่าง ผู้ฟัง ผู้รับ กล่าวคือ ทั้งสองบทบาทนี้จะสลับกันไปมาได้ ประการที่สี่ ชาวสื่อเป็นข้อมูลที่ไม่ระบุต้นตอแน่นอน ไม่มีประธานของประโยคที่แน่นอน ดังนั้น เมื่อเราค้นหาว่า ใครเป็นคนพูด คำตอบก็คือ "เขาวากันว่า" การไม่มีต้นตอที่แน่นอนนี้ ให้คุณประโยชน์หลายประการคือ ทำให้ผู้นำมาเล่าต่อ สามารถเล่าได้อย่างสะดวกสบายใจ เพราะไม่ถูกจำกัดด้วยเจ้าของเรื่อง ที่อาจจะมีผู้นำเรื่อง ที่เล่านี้ไปตรวจสอบความถูกต้องได้ สามารถเล่าได้อย่างเปิดเผยเพราะไม่มีเจ้าของเรื่อง และทำให้เกิดการเผยแพร่อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะ หากการถ่ายทอดข่าวลือนั้นสามารถสอดแทรกลงไปให้สอดคล้องกับประเด็นที่มีอยู่ เช่น ปลอ่ยข่าวที่ตลาด สอดแทรกไปในการละเล่น ผากไปกับพอคายาย

ของเรา ฯลฯ อันเป็นกระบวนการทางสังคมที่ชาวบ้านเคยอยู่แล้ว การถ่ายทอดข่าวลือ นั้น ก็จะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม การใส่ข่าวลือก็มีขอบเขต และมีข้อเรียกร้อง เบื้องต้นบางประการคือ การถ่ายทอดนั้นจะกระทำไ้เฉพาะในหมู่นักที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน มีความเข้าใจพื้นฐานเบื้องต้นเล็กน้อยเกี่ยวกับเรื่องในข่าวนั้น มาแล้ว มิฉะนั้น ข่าวที่ปล่อยออกมา ก็จะไม่มี ความหมาย และเป็นที่น่าสังเกตุว่า ในเงื่อนไขสังคมแบบศักดินาหรือ กึ่งศักดินา อิทธิพลของศาสนาและการเมืองจะสอดแทรกไปด้วยกันตลอด เวลา ดังจะเห็นได้ว่า เนื้อหาในข่าวลือ (ทางการเมือง) นั้น มักจะเกี่ยวข้องกับศาสนา ความเชื่อเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่น การเปลี่ยนลูกปืนให้เป็นน้ำได้ เป็นต้น

ลักษณะการเผยแพร่อีกแบบหนึ่งที่แพร่หลายในกบฏชาวนา คือ คำทำนาย โดยเฉพาะคำทำนายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการก่อรูปของจินตนาการภาพรวมและความใฝ่ฝันร่วมของชุมชน การกบฏในช่วงศตวรรษที่ 16 ในอังกฤษมีความเชื่อมโยงกันอยู่เสมอระหว่างคำทำนายกับการลุกฮือของชาวนา อย่างไรก็ตาม เมื่อสภาพของสังคมได้เปลี่ยนมิตติความเชื่อความคิดจากแบบวัฏจักรมาเป็นแบบเส้นตรง การเผยแพร่ข่าวสารในรูปแบบการทำลายก็จะลดบทบาทลง

ไม่ว่ารูปแบบการเผยแพร่ข่าวสาร จะเป็นรูปแบบใดก็ตาม ลักษณะการเผยแพร่ถ่ายทอดข่าวสารของการกบฏ ก็จะมีหน้าที่ 2 ประการควบคู่กันไปเสมอ คือทั้งแจ้งข่าวสารข้อมูล และในเวลาเดียวกัน ก็กระตุ้นให้เกิดการเคลื่อนไหวไปพร้อม ๆ กัน ดังเช่นประโยคแบบฉบับของการกบฏ ที่ว่า "เราทำการปฏิวัติแล้ว มาเข้าร่วมกับเราเถิด"

อาณาเขต (territoriality)

สำหรับผู้ที่ทำการศึกษาการกบฏชาวนานั้น มักจะมีคำถามนี้ปรากฏอยู่คำถามหนึ่งเสมอ คือ การลุกฮือในครั้งนั้น ๆ จะขยายตัวกินอาณาเขตกว้างขวางแค่ไหน และโดยทั่วไปก็มักจะพบว่า กบฏชาวนาสวนใหญ่ที่เกิดขึ้นนั้นจะครอบคลุมอยู่เพียงแคาระดับท้องถิ่น (หมู่บ้านหรือภาคเท่านั้น มีน้อยครั้งมากที่กลายเป็นกบฏของระดับชาติ) และการจำกัดตัวเองอยู่เพียงแคาระดับท้องถิ่นนี้เอง ได้กลายมาเป็นจุดอ่อนของทุกขบวนการชาวนาที่เคยมีมา

ในที่นี้การพิจารณาเรื่องอาณาเขต จะดูทั้ง กานมิติสถานที่ (space) และกาลเวลา (time) สำหรับส่วนที่เกี่ยวกับอาณาเขตคานสถานที่นั้น ตามปกติขอบเขตของการกบฏนั้นจะถูกกำหนดมาจากสายเลือดและเครือญาติเดียวกัน (consanguinity) และการอาศัยอยู่ใกล้เคียงกัน (Contiguity) ลักษณะของสายเลือดและเครือญาตินั้น อาจจะขยายขอบเขตไปถึงการมีเชื้อชาติหรือชนเผ่าเดียวกัน ซึ่งมักจะเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมกลุ่มกันเป็นกบฏ กังไคกลาวมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้นก็ยังอาจจะมีอาณาเขตของการรวมกลุ่มกัน โดยอาศัยสภาพทางภูมิศาสตร์ เช่น การอาศัยอยู่รวมกันในละแวกเดียวกัน ภาคเดียวกัน ภูมิลำเนาเดียวกัน ในบางกรณี อาณาเขตทั้งสองแบบนี้อาจจะผนวกรวมเข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น การต่อสู้เพื่อที่กินทำมาหากินและแผ่นดินที่เกิดเพื่อสร้างอาณาจักรใหม่ที่เป็นอิสระ เป็นต้น การสืบทอดความรู้สึกรักท้องถิ่นที่เกิด ความรู้สึกเป็นเจ้าของอาณาเขตแดนอันใดอันหนึ่งนั้นดำเนินอยู่ต่อเนื่องตลอดมา เช่น ความนิยมในการแต่งงานกับคนบ้านเดียวกัน เป็นต้น จุดอ่อนประการหนึ่งของการจำกัดอาณาเขตดังกล่าวก็คือ ทำให้มีการเป็นความรู้สึก "บ้านเดียวกัน" กับ "พวกข้างนอก" และทำให้เป้าหมายของการต่อต้านกลายเป็น "พวกข้างนอก" มากกว่าจะต่อสู้กับ "ผู้กดขี่" สำหรับอาณาเขตคานกาลเวลานั้น ลักษณะที่พบอยู่บ่อยครั้งสำหรับกบฏชาวนาคือ การหวนกลับไปหายุคสมัยในอดีต เนื่องจากเล็งเห็นสภาวะที่เสื่อมโทรมของปัจจุบัน และมักจะมีการตีความว่า หายนะที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้น ก็เนื่องจากมี "คนภายนอก" เข้ามามีอำนาจ ทั้งความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุและเสาะกรอนจริยธรรมอันดีงามของชุมชน ดังนั้น จึงต้องขจัดคนภายนอกออกไปให้พ้น และถือเอายุคสมัยอันดีงามในอดีตเป็นหลักชัยเบื้องหน้า

เป็นเรื่องแน่นอนว่า อาณาเขตของการกบฏนั้น จะมีขอบเขตกว้างขวางตามลักษณะการสร้างสมานฉันท์โดยอาศัยสายสัมพันธ์ดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน ดังนั้น กบฏชาวนาครั้งใด ๆ ก็ตาม ไม่ว่าจะเกิดขึ้นจากสาเหตุฉับพลันอันใดก็ตาม ก็ย่อมปรับตัวเองให้เข้ากับรูปแบบสมานฉันท์ดั้งเดิมที่มีอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่น จิตสำนึกเรื่องคนในวรรณะเดียวกันก็ยังสามารถเป็นพื้นฐานให้เกิดสมานฉันท์ที่มีอาณาเขตกว้างขวางเกินกว่าระดับหมู่บ้านได้ เพราะคนที่อยู่ในวรรณะเดียวกัน ย่อมจะเดินทางไปเยี่ยมเยียนไปมาหาสู่ ไถถามสารทุกข์

เชิงอรรถ

- (1) Ranajit Guha, Elementary Aspects of Peasant Insurgency in Colonial India, Oxford University Press, Delhi, 1983

ผลงานชิ้นนี้เป็นหนึ่งในบรรดาผลงานทางวิชาการหลายชิ้นของกลุ่ม Subaltern Studies ซึ่งมี Guha เป็นผู้นำคนสำคัญ รวมด้วย นักวิชาการคนสำคัญอื่น ๆ เช่น Shahid Amin, David Arnold, Gautam Bhadra, Partha Chatterjee etc. สำหรับคำว่า "Subaltern" (หรือ Subordinate) ซึ่งเป็นชื่อของกลุ่มนี้ เป็นคำศัพท์ของ Gramsci ซึ่งมีได้หมายความถึงชนชั้น หรือกลุ่มสังคมที่ถูกกดขี่ขูดรีด เท่านั้น ถึงแม้ว่าลักษณะดังกล่าวจะรวมอยู่เป็นส่วนหนึ่งก็ตาม หากแต่ยังหมายความถึง ลักษณะของกลุ่มที่ขาดความเป็นอิสระในตนเอง และจำเป็นต้องขึ้นต่ออิทธิพล หรือ การครอบงำ (hegemony) ของกลุ่มสังคมอื่น ๆ ที่มีฐานะเหนือกว่า (ตามปกติหมายถึงกลุ่มชนชั้นปกครอง) ทำให้ชนชั้นหรือกลุ่ม Subaltern นี้ ไม่สามารถสร้างสรรค์อุดมการณ์ แนวคิด หรือวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นตัวของตัวเองได้

กลุ่ม Subaltern studies นี้ เป็นกลุ่มนักวิชาการที่พยายามทำการศึกษารื่องราวต่าง ๆ ของกลุ่มคนที่ถูกเรียกว่า พวก Subaltern นี้ และนอกจากนั้น ยังมีทัศนะในการศึกษา (approach) ที่เป็นการมองจากจุดยืนของพวก Subaltern ขึ้นมาอีกด้วย

- (2) ในกรณีของไทย ดูตัวอย่าง "คำทำนายของสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี" (พระเจ้าเสือ) ที่ปรากฏอยู่คำให้การ ขุนหลวงท้าวด้

...เทพยดาที่รักษาพระศาสนาจะรักษาแต่คนพาล พวกที่อยู่ในศีลในธรรม จะถอยยศ มิตรจะกลับเป็นศัตรู เมียจะคิดทรยศต่อหัว คนต่ำตระกูลจะทำคนตระกูลสูงให้เสื่อมถอย ศึกษจะสู้ครู พวกพาล 4 มีอำนาจ พวกปราชญ์จะตกต่ำ นำเอาจะจม กระเบื้องจะลอย ผู้ดีจะเดินตรอก ชีครอกจะเดินถนน...

อ้างจาก ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . กบฏไพร่ สมัยอยุธยา กับแนวความคิดผู้มีบุญ พระศรีอารีย์-
พระมาลัย" , วารสารธรรมศาสตร์ 9:1 (ก.ค. - ก.ย. 2522) หน้า 81

(3) ในกรณีของไทยจะเห็นตัวอย่างของลำดับชั้นของการใช้ภาษา เช่น การใช้ภาษากลางและ
ภาษาท้องถิ่น เช่น ธรรมเนียมการพากษ์หนังตะลุง จะใช้ภาษากลางพากษ์ตัวพระเอก
(เจาชาย) และใช้ภาษาท้องถิ่นพากษ์ตัวไพร่ต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นสถานภาพของบุคคล
ในระดับชั้นต่าง ๆ ที่แสดงออกโดยผ่านประเภทต่าง ๆ ของภาษา ที่มีความสำคัญแตกต่างกันไป

ดู ปรีธดา เฉลิมเผ่า กอ อนันต์กุล, ความเปลี่ยนแปลงและความต่อเนื่องในศิลปะ
การแสดงหนังตะลุง, เอกสารสถาบันไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525

(4) ในการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวชาวนายุคใหม่ เช่น สหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย
กนกศักดิ์ แก้วเทพ ก็ได้พบเช่นเดียวกันว่า มีผู้นำของสหพันธ์ฯ จำนวนไม่น้อยที่เคยประกอบอาชีพ
เป็นโจรหรือหัวขโมยมาก่อนหน้าที่จะเกิดจิตสำนึกมาเข้าร่วมขบวนการ สนใจรายละเอียดได้จาก
กนกศักดิ์ แก้วเทพ , ประวัติการเคลื่อนไหวของชาวนาไทยจากอดีต-ปัจจุบัน : บทวิเคราะห์
ทางเศรษฐศาสตร์การเมือง, สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, มิ.ย. 2526.

(5) สำหรับในกรณีของกบฏชาวนาไทยในอดีต สรัสวดี อ๋องสกุล ได้ใช้วิธีการศึกษากรณีกบฏ
พระยาปราบสงครามแม่ทัพเมืองเชียงใหม่ พ.ศ.2432 ด้วยวิธีการสัมภาษณ์บุคคลสูงอายุ
ที่เคยเข้าร่วมหรือเคยได้รู้ได้เห็นเหตุการณ์การก่อกบฏครั้งนั้น ทำให้ได้รายละเอียดเกี่ยวกับการ
การเผยแพร่ถ่ายทอดข่าวสารจากฝ่ายกบฏ ซึ่งรวมทั้งวิธีการปลอญข่าวลือด้วย

สนใจอ่านรายละเอียดจาก สรัสวดี อ๋องสกุล, "กบฏพระยาปราบสงครามแม่ทัพเมืองเชียง
ใหม่ พ.ศ.2432" "ความเชื่อพระศรีอารีย์ และกบฏผู้มีบุญในสังคมไทย, พรเพ็ญ ชันตระกูล
อัจฉราพร กุมุทพิสมัย (บ.ท.), สนพ.สร้างสรรค์, 2527 หน้า 129-147.